

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 26 kwietnia 2023 r.

Poz. 4201

UCHWAŁA NR LXXIII/601/2023 RADY GMINY KAZIMIERZ BISKUPI

z dnia 30 marca 2023 r.

w sprawie przyjęcia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Kazimierz Biskupi na lata 2023-2026

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2023 r., poz. 40) oraz art. 87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2022 r., poz. 840) Rada Gminy Kazimierz Biskupi uchwala, co następuje.

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Kazimierz Biskupi na lata 2023-2026”, zaopiniowany pozytywnie przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie niniejszej Uchwały powierza się Wójtowi Gminy Kazimierz Biskupi.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
(-) Arkadiusz Mielcarek

Załącznik do uchwały Nr LXXIII/601/2023
Rady Gminy Kazimierz Biskupi
z dnia 30 marca 2023 r.

**PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI
GMINY KAZIMIERZ BISKUPI
NA LATA 2023 - 2026**

KAZIMIERZ BISKUPI 2022

	2
SPIS TREŚCI	str.
Wstęp.....	4
1. Położenie i krótka charakterystyka gminy.....	5
2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami	10
3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	11
4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	12
5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego.....	20
5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	20
5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030.....	20
5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.).....	22
5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	23
5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa.....	24
5.2.1 Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego	24
5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego	25
5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego.....	28
6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy	29
6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków.....	29
6.2. Wykaz zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.....	30
6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.....	34
6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe).....	35
6.5. Zabytki archeologiczne.....	36
6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków.....	37
6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej.....	37
6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne.....	37

	3
6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych.....	48
7. Dziedzictwo niematerialne.....	50
8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego.....	53
8.1. Uwarunkowania wynikające ze <i>Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy</i>	53
8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy.....	56
8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.....	59
8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.....	62
9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków.....	62
10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie.....	66
11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	68
11.1. Gminna ewidencja zabytków.....	68
11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków.....	69
11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.....	70
11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.....	72
11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać do tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.	72
12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami.....	77
13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami.....	78
14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami	79

Wstęp

Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo kulturowe jest narodowym dobrem i stanowi winno istotny fragment działalności społeczeństwa obywatelskiego. Jako dzieło człowieka ma charakter uniwersalny lub lokalny. W jednym i drugim przypadku jest predysponowane do odegrania zasadniczej roli w polityce regionalnej państwa oraz działalności samorządowych regionów i subregionów. Muszą one uznać potrzebę ochrony historycznych wartości regionów oraz pielęgnowanie tradycji lokalnych za podstawowy warunek tożsamości społecznej. Dziedzictwo bowiem tworzy i rozwija poczucie narodowej tożsamości i bezpośredniego związku człowieka z krajem, regionem, miejscowością. Dziedzictwo kulturowe jest podstawowym warunkiem trwania społeczności lokalnych, a zarazem stanowi atrakcyjny produkt rynkowy i czynnik rozwoju gospodarczego. Zmieniająca się rzeczywistość społeczna i ekonomiczna oraz wolny rynek gospodarczy stwarzają poważne niebezpieczeństwo dla wszystkich składników dziedzictwa kulturowego. Zatem konieczne jest znalezienie kompromisu pomiędzy kanonami ochrony, a wymogami życia i prawami ekonomii, mając na uwadze, że mieszkańcy gminy są spadkobiercami i depozytariuszami ukształtowanego w długim procesie historycznym dorobku kulturowego poprzednich pokoleń. Należy więc pamiętać, że dziedzictwo kulturowe podlega ochronie i powinno być obejmowane jak najszerszymi formami zabezpieczeń, gdyż właśnie w oparciu o elementy własnego dziedzictwa jednostka identyfikuje się z daną społecznością, jej wartościami i celami, może aktywnie się w niej rozwijać. Wobec tego niezwykle ważne jest rozumienie dziedzictwa i traktowanie dziedzictwa jako wartości nadrzędnej, ponadczasowej, niezależnej od tego, kto był jej twórcą, właścicielem czy opiekunem.

Ochronę zabytków definiuje się jako ogół działań mających na celu zapewnienie zabytkom: trwania *dum mundus durat* (jak długo będzie istniał świat); uczestnictwa w kształtowaniu świadomości indywidualnej i społecznej; wypełniania roli składnika współkształtującego środowisko człowieka. Zabytki są bowiem nie tylko śladem przeszłości, ale także cennym składnikiem kultury

współczesnej, przyczyniającym się do kształtowania przyjaznego człowiekowi środowiska jego życia, a ich zachowanie, ochrona i konserwacja jest działaniem w ważnym interesie publicznym ze względu na znaczenie zabytków w procesie edukacji, humanizacji społeczeństwa, jego kulturowej identyfikacji, wreszcie także znaczenie dla sfery ekonomii i gospodarki.

Ochrona dziedzictwa kulturowego gminy Kazimierz Biskupi związana jest z jego interpretacją oraz efektywnym zarządzaniem jego zasobami zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju. Dziedzictwo bowiem, jako wspólne dobro i czynnik prorozwojowy, ma służyć współczesnym i przyszłym pokoleniom. Konstytucyjny obowiązek ochrony dziedzictwa kulturowego spoczywa na administracji państwa, na samorządzie terytorialnym, na właścicielach lub użytkownikach zasobów oraz na wszystkich uczestnikach procesów społecznych, edukacyjnych, artystycznych, naukowych czy gospodarczych. Dziedzictwo kulturowe gminy jest jej wartością, która zauważona i odpowiednio wyeksponowana w strategiach i planach, może zostać wykorzystana w procesach rozwoju regionalnego.

Niniejszy dokument jest aktualizacją *Programu opieki nad zabytkami gminy Kazimierz Biskupi na lata 2018-2021* przyjętego Uchwałą Nr LVI/463/18 Rady Gminy Kazimierz Biskupi z dnia 26 kwietnia 2018 r.

1. Położenie i krótka charakterystyka gminy

Gmina Kazimierz Biskupi położona jest we wschodniej części województwa wielkopolskiego, w odległości ok. 105 km od jego stolicy, Poznania. Posiada status gminy wiejskiej i stanowi jedną z czternastu gmin tworzących powiat koniński, zajmując 6,8 % jego powierzchni w północno-zachodniej części. Siedzibą władz samorządowych gminy i lokalnym ośrodkiem handlowo – usługowym jest oddalona ok. 12 km od Konina miejscowość Kazimierz Biskupi, o średniowiecznym rodowodzie, w przeszłości o statusie miasta, rozlokowana wzdłuż drogi wojewódzkiej nr 264, nad Strugą Ostrowicką. Gmina w latach 1975 - 1998 administracyjnie należała do ówczesnego województwa konińskiego.

Obszar gminy ma niespełna 108 km², w tym użytki rolne zajmują ok. 43%, a użytki leśne 28,3 % powierzchni gminy. Część terenów gminy objęta jest ochroną przyrodniczą m. in. w ramach Powidzko – Bieniszewskiego Parku Krajobrazowego, obejmującego tereny dawnej Puszczy Bieniszewskiej, z czterema rezerwatami przyrody, leżącego także w granicach europejskiej sieci obszarów chronionych Natura 2000.

Gmina zamieszkiwana jest przez 11.499 mieszkańców, w tym 4.091 w Kazimierzu Biskupim (dane GUS z 31.12.2021 r.), co stanowi 8,9 % ludności

powiatu. Gęstość zaludnienia wynosi 107 os./km². Strukturę osadniczą tworzy 18 sołectw: Anielewo, Bochlewo, Cząstków, Daninów, Dobrosołowo, Józwin, Kamienica, Kazimierz Biskupi, Komorowo, Kozarzew, Kozarzewek, Nieświatów, Posada, Sokółki, Tokarki, Wieruszew, Wola Łaszczowa, Władimirów, obejmujących 39 miejscowości.

Gmina Kazimierz Biskupi sąsiaduje z jednostkami administracyjnymi z dwóch powiatów:

- od północy z gminą Kleczew (pow. koniński),
- od północnego zachodu z gminą Ostrowite (pow. słupecki),
- od zachodu z gminą Słupca (pow. słupecki),
- od południa z gminą Golina (pow. koniński),
- od wschodu – z miastem Konin na prawach powiatu,
- od północnego wschodu z gminą Ślesin (pow. koniński).

Jednostki osadnicze gminy łączy sieć dróg: gminnych o długości ok. 150 km, powiatowych - 42 km, oraz ponad dwadzieścia km wojewódzkich: nr 264 relacji Konin – Kazimierz Biskupi - Kleczew i DW 263 Słupca – Kleczew – Ślesin przecinająca fragment północnej części gminy. W Kazimierzu Biskupim funkcjonuje cywilne lądowisko sportowe Aeroklubu Konińskiego.

Według podziału fizycznogeograficznego Polski prof. J. Kondrackiego obszar gminy położony jest w podprowincji Pojezierza Południobałtyckiego, w obrębie makroregionu Pojezierze Wielkopolskie, w zasięgu mezoregionu Pojezierze Gnieźnieńskie, natomiast według regionów geomorfologicznych B. Krygowskiego w obrębie Wysoczyzny Gnieźnieńskiej, składającej się z trzech subregionów o zróżnicowanej rzeźbie terenu ukształtowanej podczas zlodowacenia środkowopolskiego i bałtyckiego, których południową granicę wyznacza równoleżnikowo przebiegająca Pradolina Warszawsko-Berlińska. Część północna to tereny pagórkowate o nieznacznym wysokościach względnych, część południowa jest równinna, z wyjątkiem obniżenia południowo-wschodniego zlikwidowanej czaszy byłego jeziora Kurzyniec oraz obniżenia Strugi Ostrowickiej. Wysokość bezwzględna jest dosyć wyrównana i oscyluje w zakresie 90 – 110 m n.p.m., jedynie w południowej części terenu pod lasami wynosi 120 m n.p.m. W znacznej części obszaru gminy ukształtowanie terenu uległo silnym przeobrażeniom w wyniku odkrywkowej eksploatacji węgla brunatnego kopalni „Konin”, obecnie zakończonej, z wyraźnie zauważalnymi w rzeźbie terenuwałdami terenów zrehabilitowanych i zbiornikami poeksploatacyjnymi. Gmina leży w dorzeczu Warty, w zlewni Strugi Ostrowickiej, zwanej również Strugą Biskupią, której naturalne koryto było zmieniane na

potrzeby eksploatacji złóż węgla, i jej lewostronnego dopływu Strugi Kleczewskiej.

Do największych zbiorników naturalnych należy rynnowe Jezioro Głodowskie o pow. 57,8 ha. Występują również znacznie mniejsze jeziora: Skąpe i Wściekle, a także liczne oczka wodne, Stawy Klasztorne, pokopalniane zbiorniki sztuczne np. we wsi Kozarzewek zbiornik retencyjny utworzony w wyrobisku pokopalnianym. Do udokumentowanych złóż surowców naturalnych należą węgiel brunatny – eksploatacja zakończona - oraz kruszywa naturalne w złożach „Władzimirów” i „Sokółki”.

Badania archeologiczne i pozyskane artefakty wskazują, iż tereny gminy były miejscem osadnictwa od czasów prehistorycznych. Intensyfikacja osadnictwa nastąpiła w okresie średniowiecza i czasach nowożytnych. W okresie rozbicia dzielnicowego, obszar obecnej gminy podlegał terytorialnie kasztelanii łądzkiej. Miejscowość Kazimierz Biskupi została założona w połowie XI w. przez Kazimierza Odnowiciela. Od jego imienia miejscowości nadano pierwotnie nazwę Kazimierz. W 1236 r., z nadania księcia Henryka Brodatego, Kazimierz i okoliczne wsie przeszły w posiadanie biskupów lubuskich, którzy prawo własności sprawowali do 1504 r., stąd też, dla potwierdzenia władztwa biskupiego, do pierwotnej nazwy miejscowości dołączono drugi człon – Biskupi. Potwierdzenie tejże darowizny dokonał w 1286 r. ówczesny książę wielkopolski, późniejszy król Przemysław II, który również przy tej okazji dał biskupowi Konradowi prawo lokowania miasta na prawie niemieckim, leżącego na ówczesnym szlaku Kalisz – Kruszwica. Jednocześnie zgoda na organizowanie targów i jarmarków miała wpływ na rozwój handlu i miejscowości, która z biegiem lat zyskiwała na znaczeniu gospodarczym i politycznym. Lokację miasta potwierdził w 1328 r. król Władysław Łokietek. Od średniowiecza tereny gminy znane były jako miejsce kultu Pięciu Braci Męczenników, włoskich eremitów przygotowujących się do pracy wśród pogan, którzy na początku tysiąclecia osadzeni w pustelni – klasztorze, zginęli z rąk rabusiów. Odrodzenie kultu wiąże się z Andrzejem Łaskarzem Gosławskim, który w 1362 r. ufundował w miejscu domniemanej śmierci eremitów kapliczkę. Wg Jana Długosza, już w 2 poł. XV w., Kazimierz Biskupi był uznawany za centrum kultu. W 1504 r. biskupi lubuscy sprzedali dobra kazimierskie wojewodzie kaliskiemu – Mikołajowi „Gardzinie” Lubrańskiemu, który wraz z bratem, biskupem poznańskim Janem Lubrańskim, w 1514 r. zbudował kościół i klasztor bernardyński, będące odtąd głównym ośrodkiem kultu Świętych Pięciu Braci Męczenników w Polsce. Do 2 poł. XIX w. Kazimierz Biskupi pozostawał w rękach szlacheckich. Rozwój miasta, opartego

w XVI i XVII w. głównie o rzemiosło i rolnictwo, został zahamowany po zniszczeniach XVII i XVIII-wiecznych wojen szwedzkich. W 1707 r. w obecności króla szwedzkiego Karola XII zgładzono w Kazimierzu Biskupim generała Johanna Reinholda von Patkula - przywódcę opozycji inflanckiej, skierowanej przeciwko Szwedom, co upamiętnia pamiątkowy głaz narzutowy. Kolejne lata były również dla gminy niepomyślne. Nie ominęły jej wielkie epidemie z lat 1709-1711, które dziesiątkowały mieszkańców, a w 1729 r. po raz kolejny pożar – wcześniej miasto było spalone w 1615 r. - strawił zabudowę miasta.

W 1793 roku, po II rozbiore Polski, tereny gminy znalazły się pod zaborem pruskim. W latach 1807-1815 znajdowały się w granicach Księstwa Warszawskiego, a po roku 1815 w Guberni Kaliskiej Królestwa Polskiego, w zaborze rosyjskim. W czasie Powstania Styczniowego 1863 r. w okolicznych lasach dochodziło do licznych potyczek partyzantów, wspieranych przez mieszkańców m.in. zakonników, z wojskiem rosyjskim. Po upadku powstania, w ramach reperkusji i rosyjskiej reformy, Kazimierz Biskupi został w 1870 r. pozbawiony praw miejskich, których już nie odzyskał. W okresie międzywojennym gmina nie należała do bogatych, głównym źródłem utrzymania było rolnictwo i usługi rzemieślnicze. Dobrze prosperował kazimierski majątek ziemski, którego właścicielami od 1905 r. do wybuchu II wojny światowej byli Stanisław Mańkowski, senator i późniejszy starosta koniński i jego żona Wanda. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Mańkowski był inicjatorem odbudowy kościoła i reaktywowania eremu w zabudowaniach pokamedulskich, które odkupił w 1906 r. od hr. Mielżyńskiego, w efekcie do Bieniszewa powrócili po 118 latach nieobecności kameduli. W 1936 r. S. Mańkowski przekazał im świątynię i przyległe tereny na własność.

W czasie I wojny światowej tereny te znalazły się pod okupacją cesarskich Niemiec, a podczas II wojny światowej gmina została włączona do Okręgu Rzeszy „Kraj Warty”. Hitlerowski najeźdźca represjonował i prześladował mieszkańców gminy, z których wielu straciło życie, również bardzo liczna społeczność żydowska zwożona z okolicznych gmin, Kalisza i getta powiatu konińskiego, stracona w lasach koło Wygody, gdzie obecnie stoi pomnik, upamiętniający kilka tysięcy ofiar. Po wyzwoleniu spod okupacji hitlerowskiej, w styczniu 1945 r., rozpoczął się nowy etap przemian społeczno-gospodarczych w realiach 2 poł. XX w., a obecnie podejmowane działania podnoszą atrakcyjność gminy dla mieszkańców, turystów i inwestorów.

Dynamiczny rozwój gminy związany był z odkrywką węgla brunatnego, działającą od lat 60. XX wieku do końca pierwszej dekady bieżącego wieku.

Obecnie na terenach pokopalnianych powstało szereg obiektów rekreacyjno – sportowych, stanowiąc bazę dla turystyki i rekreacji. Prężnie rozwija się także sektor prywatny.

Z gminą związane są biografie znanych postaci historycznych, np.

- ✓ Jan Nepomucen Godlewski (ur. 8 grudnia 1865 w Utracie k/ Pabianic, zm. 22 maja 1945 w Koninie) – ziemianin, lekarz, działacz społeczny, od 1916 roku zamieszkał w majątku Cząstków, był współorganizatorem, na terenie Kazimierza Biskupiego, ochronki dla dzieci pochodzących z ubogich łódzkich rodzin robotniczych, nad którymi sprawował bezpłatną opiekę medyczną. W 1940 r., na skutek wyrzucenia z majątku przez Niemców, zamieszkał z rodziną na plebanii w pobliskim Dobroszowie, leczył za darmo ubogich mieszkańców gminy Kazimierz Biskupi. Pochowany na cmentarzu w Dobroszowie;
- ✓ Karol Feliks Augustyn Wierusz-Kowalski herbu Wieruszowa (ur. 28 sierpnia 1869 r. w Warszawie, zm. 23 października 1953 r. w Poznaniu) – polski działacz niepodległościowy, społeczny, artysta malarz - absolwent słynnej szkoły monachijskiej. W 1900 r. zamieszkał w rodzinnym majątku w Posadzie, współzałożyciel OSP;
- ✓ Antoni Mańkowski herbu Zaremba (ur. 18 grudnia 1909 r. w Brodnicy, zm. 11 maja 1991 r. w Zakopanem i tam pochowany) – ziemianin, ostatni dziedzic majątku Kazimierz Biskupi, działacz społeczny, ostatni przedwojenny prezes OSP Kazimierz Biskupi, członek komitetów budowy szkół na terenie gminy Kazimierz Biskupi, działacz konspiracji antyhitlerowskiej.

O przeszłości i dawnych wydarzeniach historycznych tych ziem świadczą też miejsca pamięci i pomniki, które wpisane są nie tylko w świadomość lokalnej społeczności, ale także w krajobraz kulturowy gminy, np.

- Las Krążel koło osady leśnej Wygoda – w miejscu hitlerowskiej egzekucji w latach 1940-1944 i pochówku ludności żydowskiej z gmin Golina, Kleczew, Skulsk oraz getta w Zagórowie wzniesiono pomnik pamięci ofiar;
- W Kazimierzu Biskupim, na Placu Wolności, znajduje się pomnik poświęcony *„Wszystkim poległym w obronie niepodległości i praw człowieka. Mieszkańcy gminy Kazimierz Biskupi”*. Pomnik jest miejscem patriotycznych uroczystości;
- Również na Placu Wolności usytuowano *Pomnik Szewca* – rzeźba z brązu przedstawia młodego rzemieślnika naprawiającego but. Pomnik upamiętnia kilkunastuletnie szewskie tradycje miejscowości;

- W Kazimierzu Biskupim znajduje się głaz narzutowy z wyrytym napisem *PATKUL 10/X.1707.*, upamiętniający śmierć Jana Reinholda Patkula - polityka i generała stojącego na czele opozycji inflanckiej szlachty wobec rządów szwedzkiego króla Karola XII i inicjatora sojuszu polsko-rosyjskiego skierowanego przeciwko Szwecji, zamordowanego w okrutny sposób przez rodaków w Kazimierzu Biskupim;
- W Kazimierzu Biskupim, na cmentarzu parafialnym, na grobie wojennym ustawiono pomnik *"Nieznany ofiarom zbrodniarzy hitlerowskich"*, zamordowanym w 1940 r. Także na tutejszym cmentarzu znajduje się pomnik *"Ku czci poległych w walce o niepodległość Ojczyzny w 94 rocznicę wyzwolenia Polski. Peowiakom mieszkańcy Kazimierza Biskupiego"*;
- W Dobroszowie upamiętniono historię wsi i parafii Dobroszowo - jedenaście tablic umieszczonych na miejscu spalonego ponad dwadzieścia lat temu kościoła zawiera historię dawnej, drewnianej świątyni, dziejów Dobroszowa, lokalnej szkoły, OSP, doktora Jana Nepomucena Godlewskiego, właścicieli Dobroszowa, zamordowanego przez Niemców ks. Goszczyńskiego czy rodziny Balcerzaków.

W krajobrazie kulturowym gminy występują małe obiekty kultowe typu kapliczki, figury i krzyże przydrożne, mocno splecione z polską kulturą i obyczajowością, np. w Kazimierzu Biskupim, Posadzie czy Sokółkach.

.Wykształcony na przestrzeni wieków dorobek kultury materialnej, którego zasoby przetrwały w gminie Kazimierz Biskupi do czasów obecnych, również dziedzictwo niematerialne – tradycja, obrzędy, muzyka ludowa, postaci i zdarzenia historyczne - są wyrazem troski władz samorządowych, aby poznały je kolejne pokolenia, dają również podstawę do kreowania nowych propozycji turystycznych, promocyjnych i generujących wzmacnianie lokalnych więzi społecznych.

2. Cel opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Nadrzędnym celem *Programu opieki nad zabytkami gminy Kazimierz Biskupi na lata 2023-2026* jest ukierunkowanie działań samorządu gminnego na poprawę stanu zachowania i utrzymania zasobów dziedzictwa kulturowego gminy. Szczegółowe cele wynikają z ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Cele te określone zostały następująco:

- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami – zadania i kompetencje organu gminy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

1. Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022, poz. 559 ze zmianami).

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, w tym bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

2. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840), która nakłada na gminę następujące obowiązki i uprawnienia:

- a) prawo utworzenia przez radę gminy (po uprzednim zasięgnięciu opinii konserwatora zabytków) parku kulturowego w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej (art. 16),
- b) obowiązek uwzględniania w strategii rozwoju gminy, studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 18 i 19),
- c) obowiązek uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania

- przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków (art. 20),
- d) obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków z terenu gminy, objętych wojewódzką ewidencją zabytków (art. 22 ust. 4),
- e) przyjmowanie zawiadomień o znalezieniu w trakcie prowadzenia robót budowlanych lub ziemnych przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem oraz powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 32 ust.1 pkt 3 i ust. 2),
- f) przyjmowanie zawiadomień o przypadkowym znalezieniu przedmiotu, co do którego istnieje przypuszczenie, że jest on zabytkiem archeologicznym i powiadomienie o tym fakcie wojewódzkiego konserwatora zabytków (art. 33 ust. 1 i 2),
- g) sprawowanie opieki nad zabytkami, w tym finansowanie prac konserwatorskich i budowlanych przy zabytku, do którego gmina posiada tytuł prawny (art. 71 ust. 1 i 2)
- h) prawo udzielania przez organ stanowiący gminy, na zasadach określonych w podjętych uchwałach, dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków (art. 81),
- i) obowiązek sporządzenia przez wójta gminy na okres 4 lat gminnego programu opieki nad zabytkami (art. 87 ust.1).
- j) obowiązek sporządzenia i przedstawienia radzie gminy sprawozdania z realizacji programu (art. 87 ust. 5).

4. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami zawarte zostały w szeregu dokumentach:

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 ze zmianami)

Ustawa zasadnicza stanowi fundament systemu ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce. Zgodnie z art. 5 art. 6 ust. 1 Rzeczpospolita Polska strzeże dziedzictwa narodowego, zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju oraz stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będących źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju. Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa art. 86 ustawy.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840)

Ustawa stanowi podstawę prawną ochrony dziedzictwa kulturowego w kraju, określa politykę zarządzania zabytkami, wyznacza główne zadania państwa i właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe zapisy określają przedmiot, zakres i formy ochrony i opieki nad zabytkami, zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, formy ochrony zabytków.

Użyte w art. 3 ustawy określenia oznaczają:

- 1) zabytek - nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową;
- 2) zabytek nieruchomy - nieruchomość, jej część lub zespół nieruchomości, o których mowa w pkt 1;
- 3) zabytek ruchomy - rzecz ruchomą, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, o których mowa w pkt 1;
- 4) zabytek archeologiczny - zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem;
- 5) instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami - instytucję kultury w rozumieniu przepisów o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej, której celem statutowym jest sprawowanie opieki nad zabytkami;
- 6) prace konserwatorskie - działania mające na celu zabezpieczenie i utrwalenie substancji zabytku, zahamowanie procesów jego destrukcji oraz dokumentowanie tych działań;
- 7) prace restauratorskie - działania mające na celu wyeksponowanie wartości artystycznych i estetycznych zabytku, w tym, jeżeli istnieje taka potrzeba, uzupełnienie lub odtworzenie jego części, oraz dokumentowanie tych działań;
- 8) roboty budowlane - roboty budowlane w rozumieniu przepisów Prawa budowlanego, podejmowane przy zabytku lub w otoczeniu zabytku;
- 9) badania konserwatorskie - działania mające na celu rozpoznanie historii i funkcji zabytku, ustalenie użytych do jego wykonania materiałów i zastosowanych technologii, określenie stanu zachowania tego zabytku oraz

opracowanie diagnozy, projektu i programu prac konserwatorskich, a jeżeli istnieje taka potrzeba, również programu prac restauratorskich;

10) badania architektoniczne - działania ingerujące w substancję zabytku, mające na celu rozpoznanie i udokumentowanie pierwotnej formy obiektu budowlanego oraz ustalenie zakresu jego kolejnych przekształceń;

11) badania archeologiczne - działania mające na celu odkrycie, rozpoznanie, udokumentowanie i zabezpieczenie zabytku archeologicznego;

12) historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny - przestrzenne założenie miejskie lub wiejskie, zawierające zespoły budowlane, pojedyncze budynki i formy zaprojektowanej zieleni, rozmieszczone w układzie historycznych podziałów własnościowych i funkcjonalnych, w tym ulic lub sieci dróg;

13) historyczny zespół budowlany - powiązaną przestrzennie grupę budynków wyodrębnioną ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi;

14) krajobraz kulturowy - postrzegana przez ludzi przestrzeń, zawierająca elementy przyrodnicze i wytwory cywilizacji, historycznie ukształtowana w wyniku działania czynników naturalnych i działalności człowieka;

15) otoczenie - teren wokół lub przy zabytku wyznaczony w decyzji o wpisie tego terenu do rejestru zabytków w celu ochrony wartości widokowych zabytku oraz jego ochrony przed szkodliwym oddziaływaniem czynników zewnętrznych.

Ochrona zabytków (art. 4) polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie,
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków,
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków,
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę,
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków,
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

W art. 5 zdefiniowane zostało pojęcie opieki nad zabytkami, która sprawowana jest przez właściciela lub posiadacza zabytku. Polega ona w szczególności na zapewnieniu warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku,
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy

zabytku,

- zabezpieczenia i utrzymania zabytku wraz z jego otoczeniem w jak najlepszym stanie,
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości,
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Ze względu na bardzo zróżnicowany charakter obiektów, które mogą być zabytkami, w art. 6 przedstawiono przykładowe wyliczenie z podziałem na zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności: krajobrazami kulturowymi, układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi, dziełami architektury i budownictwa, dziełami budownictwa obronnego, obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi, cmentarzami, parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni, miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 2) zabytki ruchome będące, w szczególności: dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje, numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami, wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego, materiałami bibliotecznymi, instrumentami muzycznymi, wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi, przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności: pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa, cmentarzyskami, kurhanami, relikami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać również nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Ustawa wyróżnia (w art. 7) następujące formy ochrony:

- 1) wpis do rejestru zabytków,
 - 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa,

- 2) uznanie za pomnik historii,
- 3) utworzenie parku kulturowego,
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy i zagospodarowania terenu, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Zgodnie z art. 36 ust. 1, pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga:

- 1) prowadzenie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru, w tym prac polegających na usunięciu drzewa lub krzewu z nieruchomości lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 2) wykonywanie robót budowlanych w otoczeniu zabytku;
- 3) prowadzenie badań konserwatorskich zabytku wpisanego do rejestru;
- 4) prowadzenie badań architektonicznych zabytku wpisanego do rejestru;
- 5) prowadzenie badań archeologicznych;
- 6) przemieszczanie zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 7) trwałe przeniesienie zabytku ruchomego wpisanego do rejestru, z naruszeniem ustalonego tradycją wystroju wnętrza, w którym zabytek ten się znajduje;
- 8) dokonywanie podziału zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru;
- 9) zmiana przeznaczenia zabytku wpisanego do rejestru lub sposobu korzystania z tego zabytku;
- 10) umieszczanie na zabytku wpisanym do rejestru urządzeń technicznych, tablic reklamowych lub urządzeń reklamowych w rozumieniu art. 2 pkt 16 b i 16 c ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz napisów, z zastrzeżeniem art. 12 ust.1;
- 11) podejmowanie innych działań, które mogłyby prowadzić do naruszenia substancji lub zmiany wyglądu zabytku wpisanego do rejestru, z wyłączeniem działań polegających na usuwaniu drzew lub krzewów z terenu nieruchomości lub jej części niebędącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem albo inną formą zaprojektowanej zieleni;
- 12) poszukiwanie ukrytych lub porzuconych zabytków ruchomych, w tym zabytków archeologicznych, przy użyciu wszelkiego rodzaju urządzeń elektronicznych i technicznych oraz sprzętu do nurkowania.

Przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa można prowadzić

prace konserwatorskie i restauratorskie oraz badania konserwatorskie na podstawie pozwolenia wydanego przez ministra właściwego do spraw kultury i dziedzictwa narodowego.

Tryb wydawania pozwoleń na prace przy zabytkach określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (tekst jednolity: Dz. U. z 2021 r., poz. 81).

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r., poz. 559 ze zmianami)

Zgodnie z art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawy, do zadań własnych gminy należy zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty, w tym m.in. spraw kultury, a więc bibliotek gminnych i innych instytucji kultury oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (Dz. U. z 2021 r., poz. 1973 ze zmianami)

Ustawa określa, że przy sporządzaniu prognozy oddziaływania na środowisko należy dokonać analizy i oceny oddziaływania m.in. na obiekty zabytkowe. W przypadku odstąpienia od przeprowadzenia postępowania w sprawie oceny oddziaływania na środowisko, ustawa nakłada obowiązek sprawdzenia, czy decyzja o odstąpieniu uwzględnia obszary mające znaczenie dla dziedzictwa kulturowego.

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. z 2022 r., poz. 916 ze zmianami)

Zgodnie z art. 83 a ust. 1 ustawy, zezwolenie na usunięcie drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości wydaje wójt, burmistrz albo prezydent miasta, a w przypadku gdy zezwolenie dotyczy usunięcia drzewa lub krzewu z terenu nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków - wojewódzki konserwator zabytków. Art. 86 ust. 1a) stanowi, że nie nalicza się opłat za usunięcie drzew lub krzewów, jeżeli usunięcie jest związane z odnową i pielęgnacją drzew rosnących na terenie nieruchomości lub jej części wpisanej do rejestru zabytków.

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2022 r., poz. 503 ze zmianami)

Zapisy ustawy określają, iż podczas sporządzania studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego należy uwzględnić obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej. Ustawa nakłada na samorzady obowiązek zawiadomienia konserwatora zabytków o przystąpieniu do sporządzania studium i planów zagospodarowania przestrzennego, uwzględnienia wniosków konserwatorskich oraz uzgodnienia dokumentów.

Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (Dz. U. z 2021 r., poz. 1899 ze zmianami)

Ustawa określa (w art. 13 ust. 4.), iż pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków wymaga sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, stanowiącej własność jednostki samorządu terytorialnego i Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 13 ust. 5 sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Zgodnie z art. 29, jeżeli przedmiotem umowy o oddanie nieruchomości gruntowej w użytkowanie wieczyste jest nieruchomość wpisana do rejestru zabytków, przy określaniu sposobu korzystania z niej, można nałożyć na nabywcę obowiązek odbudowy lub remontu położonych na niej obiektów zabytkowych. Przy sprzedaży nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, ustaloną cenę obniża się o 50 % (art. 68). Właściwy organ, może za zgodą odpowiednio wojewody, rady lub sejmiku, podwyższyć lub obniżyć tę bonifikatę.

Art. 96 ust. 1a stanowi, że w odniesieniu do nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, decyzję o podziale nieruchomości wydaje się po uzyskaniu pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków na podział tej nieruchomości.

Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. Prawo budowlane (Dz. U. Nr z 2021 r., poz. 2351 ze zmianami)

Art. 5 ust. 1 pkt 7 oraz ust. 2.

Obiekt budowlany należy użytkować w sposób zgodny z jego przeznaczeniem i wymaganiami ochrony środowiska oraz utrzymywać w należytym stanie technicznym i estetycznym, nie dopuszczając do nadmiernego pogorszenia jego

właściwości użytkowych i sprawności technicznej, w szczególności w zakresie związanym z wymaganiami ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską.

Art. 30 ust. 2.

Do zgłoszenia robót budowlanych należy dołączyć, w zależności od potrzeb, pozwolenia, uzgodnienia i opinie wymagane odrębnymi przepisami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Art. 30 ust. 7.

Właściwy organ może nałożyć, w drodze decyzji, obowiązek uzyskania pozwolenia na wykonanie określonego obiektu lub robót budowlanych objętych obowiązkiem zgłoszenia, jeżeli ich realizacja może naruszać ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub spowodować m.in. pogorszenie stanu środowiska lub stanu zachowania zabytków.

Art. 39 ustawy określa, iż:

- prowadzenie robót budowlanych przy obiekcie lub na obszarze wpisanym do rejestru zabytków wymaga, przed wydaniem decyzji o pozwoleniu na budowę, uzyskania pozwolenia konserwatora zabytków,
- pozwolenie na rozbiórkę obiektu budowlanego wpisanego do rejestru zabytków może być wydane po uzyskaniu decyzji Generalnego Konserwatora Zabytków o skreśleniu tego obiektu z rejestru zabytków,
- w stosunku do obiektów budowlanych oraz obszarów nie wpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków, pozwolenie na budowę lub rozbiórkę obiektu wydaje właściwy organ w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie 30 dni od dnia doręczenia; niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się jako brak zastrzeżeń do przedstawionych we wniosku rozwiązań projektowych.

Art. 67 ust. 1, 2-4.

Jeżeli nieużytkowany lub niewykończony obiekt budowlany nie nadaje się do remontu, odbudowy lub wykończenia, organ nadzoru budowlanego wydaje decyzję nakazującą właścicielowi lub zarządcy rozbiórkę tego obiektu. Przepisu tego nie stosuje się do obiektów budowlanych wpisanych do rejestru zabytków. W stosunku do obiektów budowlanych niewpisanych do rejestru zabytków, a objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego, decyzję o rozbiórce organ nadzoru budowlanego wydaje po uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wojewódzki konserwator zabytków jest obowiązany zająć stanowisko w terminie

30 dni. Niezajęcie stanowiska w tym terminie uznaje się za uzgodnienie.

Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2022 r., poz. 1452 ze zmianami)

Na podstawie art. 7 ust.1 pkt 6 grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej, zwolnione są od podatku od nieruchomości.

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- 1) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t.j. Dz. U. z 2022 r., poz. 385),
- 2) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (Dz. U. z 2019 r., poz. 1497 ze zmianami).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t.j. Dz. U. z 2020 r., poz. 164).

5. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

5.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

5.1.1. Strategia rozwoju kapitału społecznego 2030

Strategia rozwoju kapitału społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 przyjęta została Uchwałą Nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

W dokumencie wskazano konieczność pełniejszego wykorzystania wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego. Głównym celem *Strategii* jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Cel główny realizowany będzie przez trzy cele szczegółowe, z których cel 2. „Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich” zawiera działania ukierunkowane na wzmocnienie i wykorzystanie potencjału kultury i zasobów dziedzictwa narodowego na rzecz utrwalania wzorców i kompetencji sprzyjających rozwojowi kapitału społecznego. W ramach tego celu wyróżniono m.in. następujące priorytety:

- 1) ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,

2) digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.

Fundamentalnym warunkiem umożliwiającym aktywne uczestnictwo w kulturze jest dostępność szeroko rozumianego dziedzictwa. Z jednej strony, dziedzictwo to wymaga odpowiedniej ochrony i zachowania, z drugiej zaś stanowi potencjał, który należy efektywnie wykorzystać na potrzeby budowania kapitału społecznego, poczucia tożsamości i wspólnoty, a także wzrostu ekonomicznego. Jednym z kluczowych zadań państwa w tym obszarze jest zatem dalsze inwestowanie w zachowanie obiektów zabytkowych oraz usprawnianie systemu ochrony zabytków. W tym celu realizowany będzie projekt strategiczny pn. *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*". Głównym celem dokumentu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Dwa spośród trzech celów szczegółowych mają wpływ na poziom kapitału społecznego w Polsce. Są to:

- Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego,
- Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z priorytetowych działań w omawianym obszarze będzie wsparcie zabytków uznanych za Pomniki Historii. Realizowane będą inicjatywy polegające na inwestycjach w zakresie ochrony i zachowania Pomników Historii oraz rozwoju i promocji związanej z nimi oferty turystycznej. Istotne znaczenie wśród krajowych zabytków odgrywają również obiekty o charakterze sakralnym, które cechuje wysoki poziom artystyczny oraz ponadprzeciętne wartości historyczne i naukowe. Projekt strategiczny pn. *Rozwój turystyki kulturowej* obejmie następujące działania dotyczące zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii:

- Dofinansowanie prac konserwatorskich i restauratorskich przy zabytkach znajdujących się w najgorszym stanie zachowania.

W przypadku szlaków kulturowych inwestycje obejmujące kilka lub kilkanaście zabytków znacząco wpłyną na waloryzację krajobrazu kulturowego, eksponując jego unikalne cechy. Elementem przedsięwzięć z tego obszaru będą również prace remontowe i porządkujące najbliższe otoczenie zabytków, co stanowi istotę planowanego programu wsparcia dla szlaków kulturowych.

- Dofinansowanie projektów wspierających proces upowszechniania i udostępniania dziedzictwa kulturowego oraz jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami.

Celem tego rodzaju przedsięwzięć będzie zwiększenie zaangażowania społeczności lokalnych w opiekę nad zabytkami i równolegle – wzmocnienie

poczucia tożsamości oraz więzi lokalnych składających się na kapitał społeczny. Wsparcie obejmie podmioty zarządzające szlakami kulturowymi i Pomnikami Historii, które podejmą współpracę z lokalnymi organizacjami pozarządowymi oraz samorządami.

Projekt strategiczny pn. *Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej* ma na celu realizację działań związanych z szeroko pojętą cyfryzacją i udostępnianiem zasobów dziedzictwa kulturowego. Zakres projektu obejmie m.in. następujące działania:

- 1) kontynuacja procesu digitalizacji wszystkich rodzajów zasobów dziedzictwa kulturowego, w tym zasobów muzealnych, archiwalnych, audiowizualnych, bibliotecznych i zabytkowych w państwowych instytucjach kultury i archiwach;
- 2) systemowe udostępnianie zdigitalizowanych zasobów dziedzictwa kulturowego przez budowę centralnych punktów dostępu do zasobów kultury, nauki i administracji.

5.1.2. Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) przyjęta została Uchwałą Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r.

Zadania powiązane z ochroną dziedzictwa kulturowego uwzględnione zostały w dwóch obszarach:

1. E-państwo. Kierunek interwencji: Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Projekt strategiczny: Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2. Kapitał ludzki i społeczny. Kierunek interwencji: Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego. Działania do 2030 r.:

- ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty, inwestycje w dziedzictwo narodowe, (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytków, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego

wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO.

5.1.3. Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022 przyjęty został Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

W *Krajowym programie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* dokonano ewaluacji Krajowego Programu na lata 2014-2017. Sprawozdanie końcowe z oceny realizacji wybranych elementów Programu zostało zamieszczone na stronie internetowej Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego pod adresem: www.kultura.gov.pl.

Na podstawie wyników ewaluacji i doświadczeń towarzyszących realizacji Programu na lata 2014-2017, przy przygotowywaniu Programu na lata 2019-2022 położono szczególny nacisk na zmiany w warstwie:

- 1) poprawy struktury zarządzania, monitoringu i ewaluacji Programu,
- 2) wyraźnego powiązania wskaźników realizacji Programu z konkretnymi zadaniami, zaplanowanymi jako elementy realizacji kierunków działania i celów szczegółowych.

W przyjętym dokumencie określony został cel główny, jakim jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. Celowi głównemu przyporządkowano trzy cele szczegółowe oraz kierunki działania i zadania:

1. Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

1.1. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym:

- szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami,
- budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym,
- merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach,
- konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

1.2. Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym:

- wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich,
- ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich,
- wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego,

- powołanie Centrum Architektury Drewnianej.
- 2. Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.
 - 2.1. Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami:
 - upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).
 - 2.2. Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego:
 - podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.
- 3. Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.
 - 3.1. Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości:
 - kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami,
 - tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
 - 3.2. Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami:
 - program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

5.2. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z opracowaniami wykonanymi na poziomie województwa

5.2.1. Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku przyjęta została przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr XVI/287/2020 z dnia 27 stycznia 2020 r.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wymieniono „Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego”. Samorząd Województwa przyjął następującą wizję rozwoju województwa wielkopolskiego: „Wielkopolska w 2030 roku to region przodujący w kraju, liczący się w Europie i szanujący jej uniwersalne wartości, świadomy swojego dziedzictwa przyrodniczego i cywilizacyjnego, spójny, zrównoważony i dostępny terytorialnie, otwarty na nowe

idee i ludzi, silny nowoczesną gospodarką, aspiracjami i wiedzą swoich mieszkańców, zapewniający im bardzo dobre warunki życia, pracy i wypoczynku na całym obszarze województwa.”

Istotę działań samorządu regionalnego i podstawowe funkcje do spełnienia precyzuje jego misja: „Samorząd Województwa umacnia krajową i europejską pozycję Wielkopolski, rozwija jej potencjał społeczny i gospodarczy, podnosi poziom życia mieszkańców oraz dba o środowisko przyrodnicze i dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych i przyszłych pokoleń w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.”

Wyróżniono cztery cele strategiczne, a w ich obrębie jedenaście celów operacyjnych, które realizowane będą przez kierunki interwencji. Dla celu „Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu” kluczowym kierunkiem interwencji będzie wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb wymieniono rozwój wielkopolskich instytucji kultury oraz rozwój i promocję produktów turystyki kulturowej ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego.

5.2.2. Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania uchwalony przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego Uchwałą Nr V/70/19 z dnia 25 marca 2019 r.

W rozdz. II. „Synteza uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego województwa”, pkt. 3.3. „Dziedzictwo kulturowe” przedstawiono krótką historię osadnictwa, najcenniejsze obszary i obiekty nieruchomości, zabytki archeologiczne, obszary o wysokich wartościach kulturowych, obiekty kultu religijnego, miejsca pamięci narodowej, elementy dziedzictwa niematerialnego, szlaki kulturowe.

W rozdz. IV. „Cele polityki przestrzennej” określono osiem celów polityki przestrzennej, w tym cel 4. odnoszący się do ochrony dziedzictwa kulturowego „Ochrona potencjału kulturowego i krajobrazu oraz rozwój konkurencyjnych form turystyki i rekreacji”. Dla przyjętych celów polityki przestrzennej określone zostały kierunki zagospodarowania przestrzennego oraz działania służące osiągnięciu

docelowej struktury funkcjonalno-przestrzennej.

I. W zakresie wzmocnienia tożsamości narodowej i regionalnej:

1] Kształtowanie głównego obszaru kulturotwórczego poprzez m.in.:

a) wzmocnianie i wdrażanie działań ochronnych dla obiektów związanych ze Szlakiem Piastowskim,

b) wyznaczanie lokalnych tematycznych tras turystycznych promujących dziedzictwo kulturowe Szlaku Piastowskiego;

2] Zachowanie zasobów dziedzictwa kulturowego materialnego i niematerialnego poprzez m.in.:

a) ochronę obiektów cennych kulturowo, w tym:

- obejmowanie obiektów wyższymi formami ochrony prawnej,

- realizację nowych wpisów do rejestru i ewidencji zabytków,

- modernizację obiektów zabytkowych,

- tworzenie skansenów oraz przenoszenie do nich najbardziej wartościowych obiektów architektury wiejskiej,

b) ochronę przestrzeni miast i wsi, w tym:

- wyznaczanie obszarów o zachowanych wartościach kulturowych i określanie potrzeb ich odnowy,

- identyfikowanie obszarów zdegradowanych i obejmowanie ich działaniami planistycznymi,

- działania rewaloryzacyjne zachowujące charakterystyczne dla przestrzeni miejskiej i wiejskiej obszary i obiekty decydujące o ich tożsamości i specyfice miejsca,

c) ochronę obszarów cennych kulturowo, w tym:

- tworzenie parków kulturowych,

- wpisanie obszarów cennych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO,

d) rozwój działalności kulturalnej promującej tradycję, obrzędy, rzemiosło, stroje, muzykę czy tradycyjną kuchnię grup regionalnych;

3] Poprawa jakości przestrzeni kulturowej i krajobrazu poprzez m.in.:

a) w obrębie obszarów zachowania tożsamości miejsca lokalizacji obiektów cennych kulturowo:

- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej dla obiektów wraz z ich otoczeniem

- tworzenie stref ochronnych dla obiektów archeologicznych, szczególnie tych o własnej formie krajobrazowej, z określeniem zasad inwestowania,

- określanie parametrów nowej zabudowy w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,

- określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam

- w otoczeniu obiektów cennych kulturowo,
- zachowanie lub odtwarzanie historycznych struktur kompozycji urbanistycznej w otoczeniu obiektów i obszarów cennych kulturowo,
 - określenie terenów zachowania istniejących lub odtwarzania historycznie ukształtowanych kompozycji zieleni,
- b) w obrębie obszarów ochrony i zachowania historycznej specyfiki przestrzeni miast i wsi:
- wyznaczanie stref ochrony konserwatorskiej obejmujących cenne kulturowo przestrzenie miast i wsi wraz z ich otoczeniem,
 - wprowadzanie ograniczeń dla nowej zabudowy wynikających z konieczności zachowania historycznych relacji wysokościowych,
 - zachowanie lub odtwarzanie przebiegów głównych historycznych traktów komunikacyjnych z uwzględnieniem charakteru zabudowy w pierzejach,
 - określanie miejsc lokalizacji i parametrów małej architektury, ogrodzeń, reklam,
- c) w obrębie obszarów ochrony i zachowania specyfiki krajobrazu obszarów cennych kulturowo, w tym krajobrazu wiejskiego:
- wyznaczanie stref ochrony krajobrazu obejmujących specyficzne elementy przestrzeni, w tym przedpola ekspozycji widokowej oraz osie widokowe na obiekty charakterystyczne dla specyfiki krajobrazu (obiekty budowlane, obiekty przyrodnicze, obiekty archeologiczne o własnej formie krajobrazowej),
 - zachowanie charakterystycznego rozplanowania jednostek osadniczych,
 - zachowanie historycznych cech zabudowy regionalnej,
 - zachowanie charakterystycznej, historycznej małej architektury, w tym kapliczek i krzyży przydrożnych,
- 4] Rozwój instytucjonalnej działalności kulturalnej poprzez m.in.:
- a) podnoszenie jakości usług kulturalnych w istniejących instytucjach kultury, w tym wspieranie nowych inicjatyw promujących dziedzictwo kulturowe,
 - b) wspieranie lokalnej działalności kulturalnej tworzonej w oparciu o specyficzne, lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym niematerialnego m.in. poprzez:
 - organizację izb pamięci, muzeów,
 - wytyczanie lokalnych szlaków turystyki kulturowej,
 - tworzenie zespołów ludowych i grup kultywujących obrzędy ludowe i umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych i rękodzieła.
- II. W zakresie rozwoju zróżnicowanych form turystyki i rekreacji:
- 1] Zwiększenie atrakcyjności obszarów wizerunkowych dla rozwoju zróżnicowanych form turystyki poprzez m.in.:

- a) efektywną ochronę, ekspozycję i organizację zasobów kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych,
 - b) podnoszenie jakości, innowacyjności i konkurencyjności ofert turystycznych,
 - c) poprawę estetyki miast i wsi,
 - d) promowanie lokalnej kultury – tradycji i zwyczajów wielkopolskiej wsi,
 - e) rozwój preferowanych specjalizacji turystyki kulturowej, krajoznawczej, biznesowej i wypoczynkowej w poszczególnych gminach.
- 2] Rozwój turystyki kulturowej o znaczeniu międzynarodowym i krajowym.

5.2.3. Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2021-2024 przyjęty został Uchwałą Nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 20 grudnia 2021 r.

Głównym celem *Programu* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami oraz dbałość o materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe regionu dla dobra jego obecnych oraz przyszłych pokoleń.

W przyjętym dokumencie określono 5 celów szczegółowych, którym przyporządkowano kierunki działań:

Cel szczegółowy 1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego województwa wielkopolskiego

Kierunki działań: podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków, wspieranie ochrony zabytków archeologicznych, popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, monitoring i aktualizacja uregulowań prawnych oraz dokumentów strategicznych i planistycznych w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 2. Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego

Kierunki działań: wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe, wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego, popularyzacja i upowszechnianie wiedzy na jego temat.

Cel szczegółowy 3. Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa

Kierunki działań: wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania

zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne, wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych, wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla województwa.

Cel szczegółowy 4. Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

Kierunki działań: włączanie zabytków w procesy gospodarcze, włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 5. Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych

Kierunki działań: udostępnianie obiektów zabytkowych, wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

6. Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

6.1. Zabytki nieruchome o najwyższym znaczeniu dla gminy wpisane do rejestru zabytków

BIENISZEW – zespół klasztorny Kamedułów

a. kościół p.w. Narodzenia NMP, mur., 1760-1781 r., rozbud. 1932 r., 1939 r.,
Rejestr zabytków Nr A-21/326 z 3.10.1949 r.

b. dom gościnny (2 skrzydła), ob. cele i furta, mur., ok. 1780 r.,
Rejestr zabytków Nr A-72/55 z 5.02.1965 r.

c. brama wjazdowa, mur., 2 poł. XVIII w., przebud. 1925 r., 1938 r.
Rejestr zabytków Nr A-72/55 z 5.02.1965 r.

KAZIMIERZ BISKUPI – historyczny układ urbanistyczny, XIII - XIX w.

Rejestr zabytków Nr 477/Wlkp/A z 16.03.2007 r.

KAZIMIERZ BISKUPI – zespół kościoła par. p.w. św. Marcina

a. kościół, mur. pocz. XII w., przebud. w 1512 r. z częściowym pozostawieniem murów romańskich w apsydzie, rozbudowany 1859 r.,
Rejestr zabytków Nr A-69/51 z 1.02.1965 r.

b. plebania, mur., pocz. XIX w.
Rejestr zabytków Nr A-68/50 z 1.02.1965 r.

KAZIMIERZ BISKUPI – zespół cmentarza katolickiego

a. kościół p.w. św. Izaaka, drewn., ok. 1640 r.
Rejestr zabytków Nr A-67/49 z 1.02.1965 r.

b. cmentarz, ok. 1791 r.,
Rejestr zabytków Nr A-518/259 z 14.06.1995 r. (dwie kwatery północno-zachodnie)

KAZIMIERZ BISKUPI – zespół klasztorny Bernardynów ob. Misjonarzy Świętej Rodziny

a. kościół p.w. Pięciu Braci Męczenników, mur., 1514-1518, dobudowa kaplicy św. Anny 1536 r., wieża 1692 r., odbudowany w k. XVIII w.,

Rejestr zabytków Nr A-70/52 z 1.02.1965 r.

b. klasztor, mur., 1514-1520, XVIII w.,

Rejestr zabytków Nr A-70/52 z 1.02.1965 r.

c. skrzydło północne, mur., 1621-1624 r.,

Rejestr zabytków Nr A-70/52 z 1.02.1965 r.

d. krużganki, mur., 1760-1761 r.,

Rejestr zabytków Nr A-70/52 z 1.02.1965 r.

e. dzwonnica, szach., 1760-1761 r.

Rejestr zabytków Nr A-70/52 z 1.02.1965 r.

POSADA – zespół pałacowo-parkowy

a. pałac, mur., 2 poł. XIX w.,

Rejestr zabytków Nr A-385/127 z 2.09.1985 r.

b. park, 2 poł. XIX w.

Rejestr zabytków Nr A-385/127 z 2.09.1985 r.

6.2. Wykaz zabytków nieruchomości znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków

BIENISZEW

ZESPÓŁ KLASZTORNY KAMEDUŁÓW:

a. kościół p.w. Narodzenia NMP, mur., 1760-1781 r., rozbud. 1932 r., 1939 r.,

b. dom gościnny (2 skrzydła), ob. cele i furta, mur., ok. 1780 r.,

c. brama wjazdowa, mur., 2 poł. XVIII w., przebud. 1925 r., 1938 r.,

d. 1 erem, mur., (pierwotnie drewniany z 1664 r.), rekonstrukcja 1975 r. wg projektu I.M. Chudobieckiego,

e. 5 eremów, mur., (pierwotnie drewnianych z 1664 r.), rekonstrukcja l. 80 XX w. wg projektu I.M. Chudobieckiego,

f. dom nowicjatu, mur., k. XVIII w., rekonstrukcja l. 80 XX w. wg projektu I.M. Chudobieckiego,

g. dom gościnny – forasterium – mur., k. XVIII w.,

h. kuchnia, mur., k. XVIII w., rekonstrukcja l. 80 XX w. wg projektu I.M. Chudobieckiego,

i. 2 bramy wewnętrzne, mur., k. XVIII w., rekonstrukcja l. 80 XX w. wg projektu I.M. Chudobieckiego,

- j. obora ob. magazyn, mur., 2 poł. XVIII w.,
- k. stodoła, drewn.-mur., 2 poł. XVIII w.,
- l. stolarnia, mur., l. 80 XX w.,
- ł. ogrodzenie, mur. XVIII w., rekonstrukcja l. 80 XX w. wg projektu I.M. Chudobieckiego.

ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI:

- a. stodoła z oborą, mur., 1 ćw. XX w.,
 - b. stodoła, mur., 1 ćw. XX w.
- STODOŁA Z OBORĄ W ZAGRODZIE NR 1, 1 ćw. XX w.

DĘBÓWKA

DOM NR 9, glin., ok. 1880 r.

DOBROSOŁOWO

- PLEBANIA, mur., 1908 r.
- CMENTARZ KATOLICKI, 1 poł. XIX w.
- DOM NR 2, mur., pocz. XX w.
- DOM NR 51, mur., ok. 1880 r.
- DOM NR 52, glin.-mur., 2 poł. XIX w.
- DOM NR 54, glin.-mur., 2 poł. XIX w.
- DOM NR 79, mur., ok. 1880 r.

KAMIENICA**ZESPÓŁ FOLWARCZNY**

- a. obora I, mur., pocz. XX w.
- b. obora II, mur., pocz. XX w.

KAZIMIERZ BISKUPI

HISTORYCZNY UKŁAD URBANISTYCZNY, XIII -XIX w.

ZESPÓŁ KOŚCIOŁA PAR. P.W. ŚW. MARCINA, ul. Kościelna:

- a. kościół, mur. pocz. XII w., przebud. w 1512 r. z częściowym pozostawieniem murów romańskich w apsydzie, rozbudowany w 1859 r.,
- b. ogrodzenie z bramą, mur., k. XIX w.,
- c. plebania, mur., pocz. XIX w.,
- d. kapliczka, mur., XIX/XX w.

ZESPÓŁ CMENTARZA KATOLICKIEGO, ul. Konińska:

- a. kościół p.w. św. Izaaka, drewn., ok. 1640 r.,
- b. cmentarz, ok. 1791 r.

ZESPÓŁ KLASZTORNY BERNARDYNÓW, ob. Misjonarzy Świętej Rodziny, ul. Klasztorna:

- a. kościół p.w. Pięciu Braci Męczenników, mur., 1514-1518, dobudowa kaplicy św.

Anny 1536 r., wieża 1692 r., odbudowany w k. XVIII w.,
b. klasztor, mur., 1514-1520, XVIII w.,
c. skrzydło północne, mur., 1621-1624 r.,
d. krużganki, mur., 1760-1761 r.,
e. dzwonnica, szach., 1760-1761 r.,
f. ogrodzenie z bramą, mur., k. XVIII w.

ul. Bagno

DOM NR 4, mur., 1935 r.

ul. Golińska

MŁYN PAROWY, ob. elektryczny, mur., 1928 r.

ul. Kilińskiego

DOM NR 1, mur., 1882 r.

DOM NR 3, glin.-mur., 1 ćw. XX w.

ul. Klasztorna

DOM NR 3, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 13, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Kościelna

DOM NR 2, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 4, mur., k. XIX w.

DOM NR 5, mur., l. 30 XX w.

DOM NR 9, mur., pocz. XX w.

ul. Kościuszki

DOM NR 1, mur., 1910 r.

DOM NR 4, mur., pocz. XX w.

ul. Łososia

DOM NR 2, mur., XIX/XX w.

DOM NR 11, mur., 1916 r.

DOM NR 13, mur., 2 poł. XIX w.

DOM NR 14, mur., ok. 1934 r.

DOM NR 33, mur., XIX/XX w.

DOM NR 39, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Niepodległości

DOM NR 1, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 3, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 5, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 8, mur., XIX/XX w.

ul. Plac Wolności

DOM NR 1, ob. Urząd Gminy, mur., 1934 r.

DOM NR 4, mur., mur. XIX/XX w.

DOM NR 5, mur., XIX/XX w.

DOM NR 6, mur., XIX/XX w.

DOM NR 7, mur., 1 ćw. XX w.

DOM NR 11, mur., pocz. XX w.

DOM NR 13, mur., k. XIX w.

DOM NR 14, mur., k. XIX w.

DOM NR 15, mur., XIX/XX w.

DOM NR 21, mur., 2 poł. XIX w.

ul. Polna

DOM NR 3, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Wąska

DOM NR 2, mur., 1 ćw. XX w.

ul. Węglewska

DOM NR 2, mur., XIX/XX w.

KOZARZEW

ZAGRODA NR 1:

a. chlew, mur., 1933 r.

b. stodoła, mur., 1933 r.

MARANTÓW

ZESPÓŁ LEŚNICZÓWKI, ob. zagroda nr 1:

a. leśniczówka, ob. dom, mur., 1956 r.

b. budynek gospodarczy, mur., 1956 r.

NIEŚWIASTÓW

POZOSTAŁOŚCI ZESPOŁU FOLWARCZNEGO

a. spichlerz ob. dom, mur., ok. 1880 r.

b. gorzelnia, mur., poł. XIX w.

DOM NR 33, mur., k. XIX w.

POSADA

KAPLICZKA, ul. Tuwima, mur., ok. 1910 r.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY, ul. Tuwima:

a. pałac, mur., 2 poł. XIX w.

b. park, 2 poł. XIX w.

SOKÓŁKI

KAPLICZKA, mur., 1948 r.

TOKARKI PIERWSZE

ZAGRODA NR 16

- a. dom, drewn., 1940 r.
- b. obora, mur., ok. 1930 r.

WŁADZIMIRÓW**ZAGRODA NR 15:**

- a. dom, mur., ok. 1920 r.
- b. obora, glin., ok. 1920 r.

WOLA ŁASZCZOWA

- DOM NR 8, mur., 1 ćw. XX w.
- DOM NR 30, mur., 1 ćw. XX w.

6.3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie gminy Kazimierz Biskupi stanowią wyposażenie i wystrój obiektów sakralnych.

Wyposażenie i wystrój kościoła i klasztoru Ojców Kamedułów w Bieniszewie wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr B-99/45 decyzją z dnia 3 października 1995 r. (56 pozycji). W skład barokowego wyposażenia wchodzi m.in. ołtarze, stalle, kropielnice. Z końca XVIII stulecia pochodzą malowidła w kapitularni przedstawiające sceny znalezienia i podwyższenia św. Krzyża (ściany) oraz Sądu Ostatecznego (sklepienie) autorstwa Johanesa Petri. Z tego samego okresu pochodzi rokokowa polichromia w zakrystii.

Elementy wystroju i wyposażenia kościoła par. p.w. św. Jakuba Apostoła w Dobroszowie wpisane zostały do rejestru zabytków pod nr 444/Wlkp/A decyzją z dnia 7 czerwca 2016 roku. (18 pozycji). Obiekty ocalałe z pożaru w 2001 r., w wyniku którego spłonął poprzedni drewniany XVI-wieczny kościół. Pamiątką po spalonym ołtarzu głównym jest neobarokowe tabernakulum, ponadto gotyckie rzeźby, klasycystyczne obrazy, neobarokowe świeczniki, naczynia liturgiczne.

Do rejestru zabytków wpisane jest również wyposażenie klasztoru i kościoła p.w. Pięciu Braci Męczenników w Kazimierzu Biskupim; rejestr zabytków nr B-115/61decyzją z dnia 14 listopada 1997 r. (30 pozycji). W skład wyposażenia zespołu klasztornego wchodzi m.in. obrazy i rzeźby świętych, barokowe Stacje Męki Pańskiej malowane na płótnie, eksponowane w klasztornych krużgankach, dwa gotyckie portale.

Wyposażenie drewnianego kościoła cmentarnego p.w. św. Izaaka w Kazimierzu Biskupim wpisane zostało do rejestru zabytków pod nr B-46/7 decyzją z dnia 2 grudnia 1985 r. (24 pozycje). W skład wyposażenia wchodzi m.in. barokowe ołtarze z rzeźbami aniołów, obrazy i rzeźby świętych,

XIX-wieczne krucyfiksy.

Kościół par. p.w. św. Marcina w Kazimierzu Biskupim posiada w swoim wyposażeniu m.in. barokowy ołtarz główny z obrazami i rzeźbami aniołków, rokokowy ołtarz boczny p.w. św. Barbary, rokokowy ołtarz boczny p.w. Pięciu Braci Męczenników, neoklasycystyczny prospekt organowy z 1900 r., gotycką kropielnicę, obrazy Stacji Drogi Krzyżowej z 1928 r., romańską płytę nagrobną, kartusz herbowy Godzięba Jana Lubrańskiego z 1512 r. Wystrój kościoła stanowi polichromia z 1905 r. autorstwa Bronisława Krzyżanowskiego, pokrywająca strop i ściany całej świątyni. Sceny figuralne w bogato dekorowanych ramach nawiązują do legendarnej wyprawy św. Wojciecha do Prus w towarzystwie braci pustelników. Łuk tęczy zdobia medaliony z popiersiami świętych. Obiekty wpisane do rejestru zabytków pod nr 436/Wlkp/A decyzją z dnia 16 lutego 2016 r. (23 pozycje).

6.4. Krajobraz kulturowy – obszarowe wpisy do rejestru zabytków (układy urbanistyczne, parki kulturowe, parki krajobrazowe)

Krajobraz kulturowy to przestrzeń historycznie ukształtowana w wyniku działalności człowieka, zawierająca wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze (art. 3, pkt 14 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). W celu jego ochrony oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, cyt. Ustawa przewiduje ochronę poprzez wpis do rejestru zabytków cennych kulturowo struktur przestrzennych – układów urbanistycznych, ruralistycznych, krajobrazów kulturowych.

Do rejestru zabytków pod numerem 477/Wlkp/A decyzją Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 16 marca 2007 r. wpisany został historyczny układ urbanistyczny dawnego miasta, obecnie wsi Kazimierz Biskupi. Teren ukształtowany w średniowieczu z elementami rozwiniętymi w XVIII w. oraz w XIX i pocz. XX w. obejmuje nawarstwienia kulturowo-osadnicze od czasów pradziejowych po okres nowożytny, znajdujący się w centrum rynek (pl. Wolności), układ ulic w centrum miasta, stanowiących granicę średniowiecznej lokacji: Łososia, Klasztorna, Kościelna, ulicę Golińską odchodzącą od centrum i Cmentarną, skrajną, otaczającą zespół. W obrębie historycznego układu znajdują się najcenniejsze obiekty wpisane do rejestru zabytków: kościół p.w. św. Marcina z plebanią, cmentarz grzebalny z drewnianym kościółkiem p.w. św. Izaaka, zespół klasztorny bernardynów.

Dobry stan zachowania poszczególnych elementów układu

przestrzennego: placów, ulic, podziałów gruntów i architektury sakralnej, mieszkalnej oraz wyraźna czytelność ich genezy widzianej w szerokim kontekście rozwoju gospodarczo-społecznego Wielkopolski w czasie reformy państwa w średniowieczu, a także w kontekście dalszych przekształceń w wiekach późniejszych, szczególnie w końcu XVIII wieku i na początku wieku XIX, stawia historyczny ośrodek miejski w grupie cennych zespołów współtworzących dziedzictwo kulturowe kraju, co uwidacznia się również przez nagromadzenie historycznej architektury uznanej za szczególnie cenne przykłady zabytkowej zabudowy miasta, wpisanej do rejestru zabytków.

6.5. Zabytki archeologiczne

Zabytki archeologiczne są częścią dziedzictwa kulturowego. Europejska konwencja o ochronie archeologicznego dziedzictwa kulturowego sporządzona w La Valetta dnia 16 stycznia 1992 r. (Dz. U. 96.120.564 z dnia 9 października 1996 r.) uznaje je jako źródło „zbiorowej pamięci europejskiej i instrument dla badań historycznych i naukowych”. Zgodnie z definicją zastosowaną w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami zabytek archeologiczny, to zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, z nawarstwieniami kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów lub zabytek ruchomy, będący tym wytworem (art. 3 pkt 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Dziedzictwo archeologiczne jest bogactwem kulturowym pozostawionym nam przez przeszłe pokolenia ludzkości, które zamieszkiwały dawniej naszą planetę. Składają się na nie wszelkie materialne ślady ludzkiej egzystencji pozostawione na ziemi, pod ziemią czy w wodzie. Mogą one mieć postać opuszczonych budowli i ich pozostałości, urządzeń osadniczych (np. palenisk, pieców garncarskich, studni, jam zasobowych), cmentarzysk, pól bitewnych, miejsc kultu i warstw ziemi powstałych w wyniku działalności z wszelkimi przedmiotami z nimi związanymi. Źródła archeologiczne stanowią nieodnawialny depozyt przekazany nam przez przeszłe pokolenia, depozyt, który jesteśmy zobowiązani chronić, mądrze i oszczędnie wykorzystywać i w możliwie jak najmniej uszczuplonym stanie przekazać przyszłym pokoleniom. Zachowanie dziedzictwa archeologicznego jest ważne dla wszystkich: dla naukowców (archeologów), którzy badając je odtwarzają przeszłość; dla turystów, którzy czerpią wrażenia kontaktu z przeszłością odwiedzając udostępnione do zwiedzania stanowiska archeologiczne; dla młodzieży szkolnej, która zyskuje

zrozumienie dziejów ludzkości odwiedzając wystawy muzealne; dla wszystkich, którym dziedzictwo archeologiczne dostarcza odczucia posiadania głębokich korzeni naszej obecnej z dziedzictwa archeologicznego czerpią poczucie swojej tożsamości kulturowej i związku emocjonalnego z danym miejscem lub regionem.

6.5.1. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków

Na terenie gminy Kazimierz Biskupi znajduje się jedno stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. Są to relikty dworu - st. 1, ob. AZP 55-39/1 w Kazimierzu Biskupim (tzw. Starostwo), zlokalizowane przy ulicy Warszawskiej, wpisane do rejestru zabytków województwa wielkopolskiego pod numerem 28/Wlkp/C decyzją z dnia 16.05.2012 r.

6.5.2. Stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej

Na terenie gminy Kazimierz Biskupi znajduje się jedno stanowisko archeologiczne o własnej formie krajobrazowej. Są to, omówione powyżej, relikty „Starostwa” w Kazimierzu Biskupim.

6.5.3. Opis koncentracji stanowisk archeologicznych łącznie z ich funkcją i krótką analizą chronologiczną, uwarunkowania fizjograficzne

Obszar gminy Kazimierz Biskupi został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP). AZP to program badawczy obejmujący swym zasięgiem terytorium całej Polski. Pozwala na dokładne rozpoznanie zasobów archeologicznych. W swych założeniach obejmuje bowiem kilka etapów badawczych: 1. kwerendę archiwalną w muzeach, instytucjach publicznych i publikacjach, 2. badania powierzchniowe.

Należy jednak pamiętać, że baza danych AZP jest bazą otwartą. Dołączane są do niej ciągle nowe informacje pochodzące z kolejnych badań czy też weryfikacji badań wcześniejszych. W związku z powyższym dokumentacja stanowisk archeologicznych utworzona metodą AZP jest źródłem najbardziej aktualnej wiedzy o terenie.

Poniżej zaprezentowano tabelkę prezentującą zasoby dziedzictwa archeologicznego z terenu gminy Kazimierz Biskupi z uwzględnieniem podziału na fakty osadnicze:

L.P.	MIJSCOWOŚĆ	NR STAN. W MIEJ SC.	OBSZAR AZP	NR STAN. NA OBSZ.	FUNKCJA	KULTURA/ CHRONOLOGIA	UWAGI
1.	Anielewo	1	054-038	9	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
2.	Anielewo	2	054-038	11	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
3.	Anielewo	3	054-038	39	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
4.	Anielewo	4	054-038	40	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
5.	Anielewo	5	054-038	41	Ślad osadniczy	Kultura pucharów lejkowatych	
6.	Anielewo	6	054-038	42	Osada	Okres nowożytny	
7.	Bochlewo	1	054-039	7	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	zniszczone przez KWB
8.	Bochlewo	2	054-039	8	Ślad osadniczy	Okres nowożytny ?	zniszczone przez KWB
9.	Bochlewo	3	054-039	9	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	
10.	Bochlewo	4	054-039	10	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	zniszczone przez KWB
11.	Bochlewo	5	054-039	11	Osada Ślad osadniczy Ślad osadniczy	XV-XVI w. Kultura łużycka Okres wczesnego średniowiecza	zniszczone przez KWB
12.	Bochlewo	6	055-039	9	Osada Ślad osadniczy	Okres nowożytny ?	
13.	Bochlewo	7	054-039	12	Ślad osadniczy Osada Osada Osada	Epoka kamienia Kultura łużycka Kultura Przeworska Okres wczesnego średniowiecza	
14.	Bochlewo	8	054-039	13	Osada Ślad osadniczy	Kultura łużycka Okres wczesnego średniowiecza	
15.	Bochlewo	9	054-039	14	Ślad osadniczy	Okres nowożytny ?	
16.	Cząstków	1	054-038	4	Osada	Okres wczesnego średniowiecza	
17.	Cząstków	2	054-038	10	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
18.	Cząstków	3	054-038	12	Ślad osadniczy Osada	Kultura łużycka Okres nowożytny	
19.	Cząstków	4	054-038	13	Ślad osadniczy	Kultura łużycka	
20.	Cząstków	5	054-038	34	Ślad osadniczy	Okres wczesnego średniowiecza	
21.	Cząstków	6	055-038	15	Ślad osadniczy	?	
22.	Cząstków	7	055-038	16	Ślad osadniczy	?	
23.	Daninów	1	055-039	18	Ślad osadniczy	Okres średniowiecza	
24.	Daninów	2	055-039	19	Osada	Okres średniowiecza	
25.	Daninów	3	055-039	26	Ślad osadniczy	?	
26.	Dobrosólowo	1	054-038	1	Osada	Okres nowożytny	
27.	Dobrosólowo	2	054-038	2	Ślad osadniczy	Kultura pucharów lejkowatych	

					Ślad osadniczy Osada	Kultura łużycka Okres późnego średniowiecza- Okres nowożytny	
28.	Dobroszów	3	054-038	3	Ślad osadniczy Osada Ślad osadniczy Osada	Kultura pucharów lejkowatych Kultura łużycka Okres nowożytny Okres średniowiecza	
29.	Dobroszów	4	054-038	43	Osada Ślad osadniczy	Okres średniowiecza Okres nowożytny	
30.	Dobroszów	5	054-038	44	Osada	Okres nowożytny	
31.	Dobroszów	6	054-038	45	Ślad osadniczy	Kultura łużycka	
32.	Dobroszów	7	054-038	46	Ślad osadniczy	Kultura łużycka	
33.	Dobroszów	8	054-038	49	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Kultura łużycka Okres nowożytny	
34.	Kamienica	1	054-040	44	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	
35.	Kamienica	2	054-040	45	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
36.	Kamienica	3	054-040	47	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
37.	Kamienica	4	055-040	30	Ślad osadniczy	Kultura łużycka	
38.	Kamienica	5	055-040	31	Ślad osadniczy	Kultura łużycka	
39.	Kamienica	6	055-040	32	Ślad osadniczy	Kultura łużycka	
40.	Kamienica	7	055-040	51	Ślad osadniczy	Kultura trzcieniecka	
41.	Kamienica	8	055-040	52	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Okres późnego średniowiecza Okres nowożytny	
42.	Kazimierz Biskupi	1	055-039	1	Dwór na kopcu	Okres średniowiecza	Nr rej. 28/Wlkp/C z dnia 16.05.2012
43.	Kazimierz Biskupi	2	055-039	2	Osada	Okres wczesnego średniowiecza	zniszczone przez KWB
44.	Kazimierz Biskupi	3	055-039	3	Osada	Okres późnego średniowiecza	
45.	Kazimierz Biskupi	4	055-039	4	Ślad osadniczy Osada Osada	Epoka kamienia Okres wczesnego średniowiecza Okres późnego średniowiecza	
46.	Kazimierz Biskupi	5	055-039	5	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	
47.	Kazimierz Biskupi	6	055-039	6	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Okres wczesnego średniowiecza Okres nowożytny	
48.	Kazimierz Biskupi	7	055-039	7	Cmentarzysko?	Kultura łużycka	brak lokalizacji
49.	Kazimierz Biskupi	8	055-039	8	Cmentarzysko	Kultura przeworska	brak lokalizacji
50.	Kazimierz Biskupi	9	055-039	25	Klasztor	Okres wczesnego średniowiecza- Okres nowożytny	
51.	Kazimierz Biskupi	10	055-039	28	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Kultura przeworska Okres wczesnego średniowiecza	obecnie cmentarz
52.	Kazimierz Biskupi	11	055-039	29	Miasto	Okres wczesnego średniowiecza- Okres nowożytny	
53.	Kazimierz Biskupi	12	055-039	31	Cmentarzysko	Okres wczesnego średniowiecza	Kościół p.w. św. Marcina

40

54.					Kaplica św. Barnaby Cmentarzysko	Okres średniowiecza	
	Kazimierz Biskupi	13	055-039	32		Okres średniowiecza -Okres nowożytny	zniszczone przez KWB
55.	Kazimierz Biskupi	14	055-039	33	Ślad osadniczy	Okres późnego średniowiecza	
56.	Komorowo	1	054-039	1	Osada	Okres nowożytny	
57.	Komorowo	2	054-039	2	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	
58.	Komorowo	3	054-039	3	Osada	Okres późnego średniowiecza	
59.	Komorowo	4	054-039	4	Osada	XV/XVI w.	zniszczone przez KWB
60.	Kozarzew	1	055-039	16	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	
61.	Kozarzew	2	055-039	17	Osada	Okres wczesnego średniowiecza	
62.	Kozarzew	3	055-039	24	Ślad osadniczy	?	
63.	Kozarzewek	1	055-039	10	Osada	Okres średniowiecza	
64.	Kozarzewek	2	055-039	11	Ślad osadniczy	Okres wczesnego średniowiecza	
65.	Kozarzewek	3	055-039	12	Osada	Kultura przeworska	
66.	Kozarzewek	4	055-039	13	Ślad osadniczy	Mezolit	
67.	Kozarzewek	5	055-039	14	Osada	Okres średniowiecza	
68.	Kozarzewek	6	055-039	15	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	
69.	Kozarzewek	7	055-038	1	Osada	Kultura łużycka	
70.	Kozarzewek	8	055-038	5	Osada	Kultura przeworska	
71.	Kozarzewek	9	055-038	6	Ślad osadniczy	Okres późnego średniowiecza	
72.	Kozarzewek	10	055-038	7	Ślad osadniczy	Kultura łużycka	
73.	Nieświastów	1	054-039	15	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	zniszczone przez KWB
74.	Nieświastów	2	054-039	16	Osada	Epoka kamienia	
75.	Sokółki	1	056-040	1	Ślad osadniczy	Okres wczesnego średniowiecza	
76.	Sokółki	2	056-040	2	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	zniszczone przez dom
77.	Sokółki	3	056-040	36	Ślad osadniczy	Epoka kamienia	
78.	Sokółki	4	056-040	37	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
79.	Stefanowo	1	054-039	5	Ślad osadniczy	Okres późnego średniowiecza	zniszczone przez KWB
80.	Stefanowo	2	054-039	6	Ślad osadniczy	Okres późnego średniowiecza	zniszczone przez KWB
81.	Tokarki	1	055-038	2	Ślad osadniczy	?	
82.	Tokarki	2	055-038	3	Osada	Okres późnego średniowiecza	
83.	Tokarki	3	055-038	4	Osada	Kultura łużycka	

84.	Tokarki	4	055-038	8	Osada	Kultura łużycka	
85.	Tokarki	5	055-038	9	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
86.	Tokarki	6	055-038	10	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Kultura łużycka Kultura przeworska	
87.	Tokarki	7	055-038	11	Ślad osadniczy	Kultura pucharów lejkowatych Kultura amfor kulistych	
88.	Tokarki	8	055-038	12	Ślad osadniczy	?	
89.	Tokarki	9	055-038	13	Ślad osadniczy	Kultura przeworska	
90.	Tokarki	10	055-038	14	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
91.	Wieruszew	1	055-040	24	Osada	Kultura łużycka	zniszczone przez piaśnicę
92.	Wieruszew	2	055-040	25	Ślad osadniczy	Okres nowożytny	
93.	Wieruszew	3	055-040	26	Ślad osadniczy	Kultura łużycka Okres wczesnego średniowiecza	
94.	Wieruszew	4	055-040	27	Ślad osadniczy	Kultura łużycka	
95.	Wieruszew	5	055-040	48	Osada	Kultura łużycka	
96.	Władimirów	1	055-040	21	Ślad osadniczy Osada	Kultura łużycka Okres wczesnego średniowiecza	
97.	Władimirów	2	055-040	22	Osada Ślad osadniczy	Kultura łużycka ?	
98.	Władimirów	3	055-040	23	Ślad osadniczy Osada	Okres wczesnego średniowiecza Okres nowożytny	
99.	Władimirów	4	055-040	28	Ślad osadniczy Ślad osadniczy	Kultura łużycka Okres nowożytny	
100.	Władimirów	5	055-040	29	Ślad osadniczy Osada Osada Osada	Kultura łużycka Okres wczesnego średniowiecza Okres późnego średniowiecza Okres nowożytny	
101.	Władimirów	6	055-040	53	Ślad osadniczy Osada	Kultura łużycka Okres późnego średniowiecza- Okres nowożytny	kapliczka św. Barnaby
102.	Władimirów	7	055-039	30	Klasztor	Okres średniowiecza- Okres nowożytny	Klasztor kamedułów w Bieniszewie

Źródło: Gminna ewidencja zabytków archeologicznych z 2022 r.

Obszar gminy Kazimierz Biskupi pod względem morfologicznym należy do mikroregionu Wysoczyzny Północno-Konińskiej, która stanowi część Wysoczyzny Gnieźnieńskiej, podregionu Niziny Wielkopolsko-Kujawskiej. Dokładniej gmina Kazimierz Biskupi leży w obrębie subregionów Równina Kleczewska (rozległa powierzchnia wysoczyzny morenowej płaskiej), Równina Kazmierowska (usytuowana w sąsiedztwie równoleżnikowej rynny jezior: Gośławskiego i Głodowskiego płaska równina sandrowa z wyraźną strefą drobnych pagórków kemowych) i Pagórki Powidzko-Konińskie (strefa pagórków

morenowych o szerokości dochodzącej do 2 km i kilkunastometrowych wysokościach względnych) oraz, w południowo-wschodniej części gminy, Równina Maliniecka (niewielki fragment wyspy wysoczyznowej o dość urozmaiconej rzeźbie. Granicę południową w/w subregionów wyznacza równoleżnikowo przebiegająca Pradolina Warszawsko-Berlińska.

Teren gminy leży w dorzeczu rzeki Warty, w zlewniach Strugi Ostrowickiej (dawniej – Strugi Biskupiej) i jej lewostronnego dopływu Strugi Kleczewskiej. Teren położony jest w obszarze należącym do zlewni szczytowego stanowiska Kanału Warta-Gopło. Obszar jest słabo urzeźbiony (różnice wysokości wynoszą od 15 do 20 m), przeważnie równinny, a nawet częściowo nizinny. Obserwujemy tu jedynie pagórki czołowo-morenowe, niewielkie wzniesienia i wydmy.

Z analizy morfologii terenu wynika, że omawiany obszar można podzielić na północny i południowy. Część północna to tereny pagórkowate o nieznacznych wysokościach względnych około 15 m, część południowa jest równinna, z wyjątkiem obniżenia południowo-wschodniego zlikwidowanej czaszy byłego jeziora Kurzyniec oraz obniżenia Strugi Ostrowickiej. Granica moreny brzeżnej powstałej z materiału skalnego przymarzającego do boków rozczłonkowanego jeziora lodowca jest jednocześnie granicą między częścią północną i południową. Na obszarze gminy występują gleby gliniaste, pseudobielicowe, brunatne oraz torfowe. Lasy, które jeszcze na początku XIX wieku zajmowały około 65 % powierzchni dzisiejszej gminy, obecnie stanowią dużo mniejszy, ale zwarty kompleks leśny.

Jednocześnie należy pamiętać, że znaczny obszar gminy został zmieniony w wyniku działalności Kopalni Węgla Brunatnego – odkrywka Kazimierz. Z działalnością kopalni jest również związane zniszczenie wielu stanowisk archeologicznych. Stan archeologicznego rozpoznania terenu gminy jest niewystarczający. Uzyskanie pełnego obrazu dziedzictwa archeologicznego nie jest możliwe w związku ze zniszczeniami dokonanymi przez działalność kopalni. Dodatkowo znaczna część terenu nie poddaje się prospekcji terenowej ze względu na duże obszary leśne.

Zewidencjonowane stanowiska archeologiczne skupiają się przeważnie wzdłuż cieków oraz zbiorników wodnych. Ich słabe zagęszczenie związane jest zapewne z warunkami naturalnymi (słabe gleby, niedostateczne nawodnienie) mało atrakcyjnymi dla społeczności pradziejowych. Najstarszymi śladami osadnictwa na terenie dzisiejszej gminy są obozowiska z okres mezolitu (środkowa epoka kamienia), których ślady dotrwały do naszych czasów w postaci pojedynczych znalezisk narzędzi krzemiennych (mikrolitów) w okolicach wsi

Kozarzewek. Niewielka ilość materiału i jego mało charakterystyczne cechy nie pozwalają na przypisanie go do konkretnej kultury archeologicznej.

Neolit (młodsza epoka kamienia) przynosi rewolucyjne zmiany w historii ludzkości. Dotychczasowa gospodarka przyswajająca dzięki opanowaniu uprawy ziemi i hodowli zwierząt, została zastąpiona przez gospodarkę wytwarzającą. Wraz z osiadłym trybem życia pojawiły się takie wynalazki jak: stałe budownictwo mieszkalne i gospodarcze, umiejętność lepienia i wypalania naczyń glinianych, znajomość tkactwa itp.

Wszystkie te nowości na ziemi polskiej przyniosła ludność kultury ceramiki wstęgowej rytej, która dotarła tu z terenów naddunajskich poprzez Bramę Morawską. Ludność ta osiedlała się głównie na terenach o najlepszych glebach, na których uprawiała pszenicę, jęczmień, proso (prawdopodobnie metodami kopieniaczymi, za pomocą kamiennych i rogowych motyk). Ze zwierząt domowych hodowała krowy, owce, kozy i świnię.

W połowie IV tysiąclecia przed naszą erą na obszarze Niżu Europejskiego utworzyła się kultura pucharów lejkowatych. Ludność kultury pucharów lejkowatych zamieszkiwała niewielkie osady, położone na łagodnych stokach wydmych wzniesień. Charakterystyczną cechą tej kultury w zakresie obrządku pogrzebowego były monumentalne grobowce megalityczne („kujawskie”) w postaci długiego (do 130 m), trójkątnego (o podstawie do 15 m) kopca obstawionego wielkimi kamieniami. Pochówki w obudowie kamiennej znajdowały się pod nasypem grobowca. Główne skupisko osadnicze tej kultury widoczne jest jednak na terenach sąsiedniej gminy Kleczew. Odkryto tam kilkadziesiąt osad i obozowisk oraz cmentarzysk megalitycznych tej kultury. Na teren gminy Kazimierz Biskupi docierały jedynie odpryski z tego skupiska osadniczego. Znane tylko pojedyncze stanowiska – Anielewo, Dobrosłowo, Kamienica, Tokarki - będące pozostałością jakiegoś, sądząc po małej liczbie znalezionych fragmentów ceramiki, niewielkiego obozowiska. Niewykluczone, że na terenach zniszczonych przez kopalnię istniało ich więcej, szczególnie wzdłuż Rynny Kleczewskiej, nie ma jednak możliwości sprawdzenia tej hipotezy.

Prawie równolegle rozwijała się kultura amfor kulistych, będąca kontynuacją kultur wstęgowych i przejmująca wiele cech od kultury pucharów lejkowatych. Dotychczas odnalezione osady tej kultury charakteryzowały się małą ilością domów o konstrukcji słupowej zbudowanych na planie nieregularnego czworokąta. Czasami również w formie ziemianki. Groby ludności kultury amfor kulistych najczęściej występują w formie skrzyń z kamieni, przykrytych ziemnym nasypem. Wewnątrz znajdowano ozdoby, naczynia. Wiele

pochówków zawiera również szczątki zwierząt, głównie bydła z obciętymi rogami. Znaleźiska wiązane z ludnością tej kultury odkryto w okolicach miejscowości Tokarki.

Z upowszechnieniem się nowego materiału (brązu) wiąże się dalszy rozwój gospodarczo-cywilizacyjny w epoce brązu. Docierał on na nasze tereny drogą wymiany z południa Europy, zwiększając rolę handlu i powodując przenikanie się wpływów. Wzrost osadnictwa widoczny jest w środkowym i późnym okresie epoki brązu. Zaczęła się wówczas rozwijać na ziemiach polskich kultura łużycka, zaliczana do wielkiego kompleksu kultur popielnicowych, rozprzestrzeniających się stopniowo z centrum naddunajskiego na rozległe tereny Europy. Ludność kultury łużyckiej prowadziła osiadły tryb życia, a system gospodarczy tej kultury, jak się przypuszcza, był wielokierunkowy. Posługiwano się sprzężajnym radłem, a mniejsze pola obrabiano za pomocą motyk rogowych, zboże sprzątało sierpem brązowym. Zmarłych palono na stosie, a ich szczątki składano do popielnic, które zakopywano w ziemi wraz z przystawkami i darami grobowymi. Znacznemu upowszechnieniu uległy wyroby brązowe, zarówno ozdoby, jak i narzędzia, które wytwarzano na miejscu.

W VII w p.n.e. rozpoczyna się na ziemiach polskich epoka żelaza. Obok wyrobów brązowych, których udział systematycznie maleje, pojawiają się wówczas wyroby żelazne. W pierwszym okresie epoki żelaza (okres halsztacki 650-400 p.n.e.) kultura łużycka przeżywa swój największy rozkwit i posiada szerokie kontakty z resztą Europy. Powstają wówczas grody typu Biskupin. Pod koniec okresu halsztackiego rozpoczyna się stopniowy rozkład kultury łużyckiej, spowodowany prawdopodobnie kryzysem gospodarczym wywołanym pogorszeniem się klimatu oraz zbytym wyeksploatowaniem środowiska naturalnego. Dodatkowym czynnikiem destabilizacyjnym był najazd Scytów. Podniesienie się poziomu wód gruntowych, spowodowane zmianami klimatycznymi, wypiera osadników z ich dotychczasowych siedlisk. Osłabione w ten sposób osadnictwo łużyckie jest stopniowo podbijane lub kolonizowane przez pokrewne im ludy tworzące kulturę pomorską. Trudno jest stwierdzić, czy proces ten miał charakter zbrojnej agresji, czy odbywał się w sposób pokojowy poprzez asymilację miejscowej ludności i przybyłej z Pomorza nowej grupy osadniczej. Różnice między obydwoma kulturami widoczne są przede wszystkim w formach grobów oraz kształtach i ornamentyce naczyń i przedmiotów metalowych.

Na obszarze dzisiejszej gminy Kazimierz Biskupi zewidencjonowano

dotychczas osady tej kultury w okolicach miejscowości: Bochlewo, Cząstków, Dobrosołowo, Kamienica, Wieruszew, Władimirów. Nie udało się natomiast potwierdzić żadnego cmentarzyska.

Początek wieku IV p.n.e. wiąże się z masowym upowszechnieniem się żelaza jako podstawowego surowca, ujednoczenia używanych ozdób, narzędzi, broni, przedmiotów codziennego użytku. Na terenie ziem polskich wykształciła się wówczas tzw. kultura przeworska. Miało to miejsce w późnym okresie lateńskim (młodszy okres przedrzymski 150 p.n.e. – 25 n.e.). Rozwijała się ona następnie w kolejnym okresie – wpływów rzymskich (I - IV w. n.e.). Ludność kultury przeworskiej prowadziła osiadły tryb życia, zamieszkując osady otwarte. Podstawę gospodarki stanowiła uprawa roli w połączeniu z hodowlą zwierząt, wśród których dominowało bydło rogate. Rozwijały się również inne gałęzie wytwórczości, szczególnie hutnictwo i kowalstwo, m. in. ze względu na duże zapotrzebowanie na broń i narzędzia. Dość często wytop żelaza i wyrób z nich gotowych przedmiotów odbywał się w pobliżu osad. Charakterystyczny był obrządek pogrzebowy kultury przeworskiej. Całość wyposażenia zmarłego palono wraz ze zwłokami na stosie, a naczynia składane do grobów celowo rozbijano. Ślady osadnictwa z czasów rzymskich (pierwsze wieki naszej ery – kultura przeworska) są słabo zaznaczone (znane jest jedynie kilka osad z miejscowości Bochlewo, Kozarzewek, Tokarki i prawdopodobnie jedno archiwalne cmentarzysko z okolic Kazimierza Biskupiego).

Na przełomie IV i V w. n.e. większość obszarów ziem polskich przeżywa głęboki kryzys kulturowy, osadniczy i gospodarczy. Związane jest to prawdopodobnie załamaniem się dotychczasowej sytuacji politycznej Europy w wyniku najazdu Hunów. Najazd ten wywołał masowe przesunięcia ludności zamieszkującej jej środkową część oraz zlikwidował wpływ Cesarstwa Rzymskiego. Rozpoczął się okres wędrówek ludów. Bezpośrednim tego skutkiem było zahamowanie trwającego kilka wieków rozwoju gospodarczego i społecznego na ziemiach polskich.

Począwszy od VI w. n. e. wkraczamy w nowy okres dziejów zwany wczesnym średniowieczem. Początkowe fazy tego okresu charakteryzują się wyraźnym regresem w zakresie kultury materialnej. Pojawia się nowy system gospodarki żywnościowej – przemienno-ugorowej uprawy zbóż ozimych i jarych. Szeroko stosowana jest sprzężajna obróbka roli. Pojawia się na szeroką skalę proso. W hodowli wzrasta rola świni przy zmniejszeniu stad bydła rogatego i koni. Gęstość osadnictwa w tym okresie jest raczej niewielka. Osady miały niewielkie rozmiary, chaty miały konstrukcję zrębową, wykorzystywano też kwadratowe

ziemianki i półziemianki.

Znaczny rozwój gospodarczy, społeczny i kulturowy zaczął się w wieku VIII. W ciągu IX i X wieku kształtowały się podstawy terytorialne państwa polskiego. Powstały wówczas grody – siedziby przedstawicieli władzy, ośrodki gospodarcze i załóżki przyszłych miast. Widocznych jest kilka faz powstawania grodów: okres plemienny, kiedy grody skupiają się w Wielkopolsce zachodniej i południowo-zachodniej; następnie w czasie bezpośrednio poprzedzającym okres formowania państwa grody powstają w środkowej i północno-wschodniej Wielkopolsce; sieć grodów rozrasta się następnie przynajmniej w trzech fazach w miarę poszerzania się terytorium państwa piastowskiego.

Według ocen archeologów, grodziska te były zamieszkałe przez człowieka od IX do XI wieku, czyli pod koniec wczesnego średniowiecza. Czasy te to okres przedpiastowski i wczesnopiastowski. W okresie przedpiastowskim trwał jeszcze zwyczaj ciałopalenia, ale około X wieku obrządek ten ustąpił miejsca pochówkowi szkieletowemu.

Zespoły osadnicze związane z okresem średniowiecza są najliczniej reprezentowanymi na terenie gminy Kazimierz Biskupi. W tym czasie kształtuje się obecny układ miejscowości, stąd koncentracja osadnictwa średniowiecznego w rejonie większości miejscowości. Na szczególną uwagę zasługuje przede wszystkim dawne miasto Kazimierz Biskupi. Ślady bytności grup ludzkich na tym terenie widoczne są od epoki kamienia po czasy nowożytny. Skupiska archeologiczne skupiają się wzdłuż cieków oraz zbiorników wodnych. Najstarsze ślady zasiedlenia pochodzą z neolitu. Dalsze etapy zasiedlenia wiążą się z epoką brązu oraz wczesną epoką żelaza. W Muzeum Okręgowym w Koninie przechowywany jest gliniany czerpak z Kazimierza (brak dokładnej lokalizacji), świadczący prawdopodobnie o istnieniu na tym terenie cmentarzyska ciałopalnego. Ze źródeł archiwalnych pochodzą również informacje o funkcjonowaniu cmentarzyska związanego z kulturą przeworską. W roku 1935 odkryto grób ciałopalny wojownika wraz z wyposażeniem (oszczep, umbo, okucie tarczy). Nie znamy jednak lokalizacji tego pochówku. Intensywność osadnictwa wzrasta dopiero we wczesnym średniowieczu. Archeologiczne prace ewidencyjne zlokalizowały trzy osady wczesnośredniowieczne. Miejscowość uznawana jest (obok Międzyrzecza i Kaźmierza pod Szamotułami) za jedno z trzech miejsc, w którym powstał w 1003 r. erem Pięciu Braci Męczenników.

Dokładniejsze rozpoznanie posiadamy jednak jedynie dla trzech stanowisk archeologicznych, na których przeprowadzono badania wykopaliskowe. Badaniami objęto kościół św. Marcina w Kazimierzu Biskupim.

W trakcie wykopalisk uchwycono fragmenty fundamentów romańskiej świątyni i pozostałości cmentarza przykościelnego (szkielety bez wyposażenia, na osi wschód-zachód z czaszkami zwróconymi w stronę zachodnią). Chronologia kościoła św. Marcina pozostaje w dalszym ciągu kwestią otwartą, datowanie obejmuje szeroki okres w ramach wieków XII-XIII. W ramach tych badań założono również sondáže na nieistniejących wzgórzach św. Krystyna i Benedykta, gdzie odkryto odpowiednio pozostałości rozległego cmentarzyska szkieletowego położonego wokół kamiennych fundamentów kaplicy wniesionej ku czci św. Krystyna oraz fragment muru ceglanego i obudowę kamienną przypominającą grób średniowieczny.

Drugie badane wykopaliskowo stanowisko to relikty dworu, tak zwane „Starostwo”, st. 1, ob. AZP 55-39/1. Jest to interesujące pod względem zachowania i usytuowania stanowisko. Zostało ono odkryte przez archeologów w wyniku badań powierzchniowych prowadzonych przez Muzeum Archeologiczne w Poznaniu i zaklasyfikowane jako grodzisko średniowieczne. W roku 1962, w związku z rozwojem odkrywki Kazimierz, zostały zorganizowane, pod kierownictwem Z. Pieczyńskiego z Muzeum Archeologicznego w Poznaniu, badania wykopaliskowe o charakterze sondażowym. Miały one niewielki zakres i w ich wyniku odkryto między innymi: żelazny grot bełtu kuszy, fragment noża z rogową oprawką, szeląg Jana Kazimierza oraz fragmenty naczyń glinianych, szklanych i kafli datowanych szeroko na średniowiecze i czasy nowożytne. Bardziej szczegółowe dane przyniosły badania P. Dębowskiego z Muzeum Okręgowego w Koninie w roku 1985. Ujawniły one istnienie relikwów dwóch budynków położonych w południowej części wzniesienia. Pierwszy, prawdopodobnie starszy, miał fundament wykonany z kamieni polnych. Drugi, przypuszczalnie młodszy, znajdował się na wschód od pierwszego. Miał on wymiary ok. 5,2 x 11,5 m. Jego fundament wykonany był z kamieni spojonych zaprawą wapienną. Piwnica licowana była cegłą. Przykrywało ją dawniej sklepienie kolebkowe, po którym zachowały się opory sklepienne. Analiza uzyskanego materiału ceramicznego wykluczyła średniowieczną (XIII-XIV w.) metrykę stanowiska, a co za tym idzie – jego funkcję jako grodziska.

„Starostwo” jest pozostałością XV lub XVI-wiecznego dworu na kopcu. Dwór był miejscem zamieszkania zarządcy i późniejsi (XV w.) dzierżawcy klucza wielkopolskiego, klucza dóbr biskupów lubusko – fürstenwaldzkich (Kazimierz Biskupi był w latach 1237-1504 centrum tego klucza). Budowę dworu należy zapewne wiązać z którymś z dzierżawców (starostów) biskupich dóbr kazimierskich w XV w. Późniejszy (od 1504 r.) szlachecki właściciel tej majątności

– Mikołaj Lubrański, wojewoda kaliski, a następnie poznański, lub ktoś z jego spadkobierców, mógł dokonać w XVI w. przebudowy lub rozbudowy dworu. Według źródeł pisanych dwór rozebrano w roku 1690, a uzyskany z rozbiórki materiał przeznaczono na wzniesienie muru wokół cmentarza klasztornego i kościoła bernardyńskiego.

Trzeci obiekt, zespół klasztorny w Kazimierzu Biskupim, st. 9, ob. AZP 55-39/25, został przebadany wykopaliskowo dopiero w roku 2008, kiedy to odkryto w wirydarzu klasztorным cmentarzysko wczesnośredniowieczne. Obecnie prowadzone są badania archeologiczne w kryptach kościoła klasztornego w Kazimierzu Biskupim. Zakończono badania archeologiczne i oczyszczono krypty pod nawą oraz rozpoznano nieinwazyjnie kryptę pod prezbiterium. Kontynuowane są badania architektoniczne. Obecnie trwają konsultacje, które pozwolą ustalić dalszy zakres działań w odniesieniu do zamkniętej krypty pod prezbiterium.

6.5.4. Stan zachowania zabytków archeologicznych oraz istotne zagrożenia dla zabytków archeologicznych

Stanowiska archeologiczne podlegają stałym zagrożeniom. Z każdym rokiem, wraz z rozwojem techniki, intensyfikacją działalności przemysłowej, gospodarczej, rolniczej rośnie stopień ich zagrożenia oraz pojawiają się nowe.

W myśl art. 6 pkt 3 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne – bez względu na stan zachowania podlegają ochronie i opiece. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych. Jednak nie może on odpowiadać dokładnie zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, może bowiem okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska.

Stan zachowania stanowisk archeologicznych na terenie gminy Kazimierz Biskupi wynika w dużej mierze z konsekwencji współczesnych perturbacji osadniczych, zwłaszcza rozwoju nowego osadnictwa i działalności kopalni odkrywkowej w 2 poł. XX wieku.

Dużym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych są przede wszystkim:

- inwestycje budowlane i przemysłowe, zwłaszcza rozwój budownictwa mieszkalnego i przemysłowego oraz budowa i rozbudowa dróg na terenie gminy

oraz dróg dojazdowych do gruntów rolnych (na 2023 r. zaplanowano budowę infrastruktury turystycznej i sportowej w Kazimierzu Biskupim – w tym budowę skateparku i przebudowę parku pomiędzy kościołem farnym a klasztorem, przebudowę drogi w Kamienicy, we Władzimirowie i drogi Bochlewo – Tokarki), - wszelkiego typu eksploatacje zasobów naturalnych.

Gmina Kazimierz Biskupi jest gminą o charakterze rolniczo-przemysłowym. Dominującym czynnikiem w gospodarce gminy jest odkrywkowa eksploatacja węgla brunatnego. W jej wyniku ponad połowa obszaru gminy zajęta została przez odkrywki i zwałowiska nakładu. Ograniczone zostały w jej wyniku powierzchnie zajmowane przez grunty rolne i leśne, a pozostałe obszary znalazły się w obrębie leja depresyjnego kopalni. Obecnie eksploatacja odkrywek na terenie gminy została zakończona. Ostatnią odkrywkę – O/Kazimierz Biskupi Pd. zamknięto w 2001 roku.

Istotnym zagrożeniem dla stanowisk archeologicznych jest także działalność rolnicza, a zwłaszcza głęboka orka. Natomiast najlepiej zachowane są stanowiska archeologiczne położone na nieużytkach, terenach niezabudowanych oraz terenach zalesionych.

Zagrożeniem dla dziedzictwa archeologicznego jest też rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym obecnie, często były również okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Do innego rodzaju zagrożeń należy działalność nielegalnych poszukiwaczy. Zagrażają oni przede wszystkim cmentarzyskom oraz stanowiskom o własnej formie krajobrazowej, jak grodziska czy fortyfikacje ziemne oraz pozostałości z okresu II wojny światowej.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego albo w decyzjach o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzjach o warunkach zabudowy, decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzjach o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzjach o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Kierownika Delegatury w Koninie

Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

W przypadku stanowiska archeologicznego wpisanego do rejestru (st. 1, ob. AZP 55-39/1 - w Kazimierzu Biskupim) zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich robót budowlanych oraz przemysłowych na jego terenie, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z Kierownikiem Delegatury w Koninie Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Ponadto, ze względu na fakt, że Gmina Kazimierz Biskupi jest współwłaścicielem terenu, na którym znajduje się stanowisko archeologiczne wpisane do rejestru zabytków w Kazimierzu Biskupim, planuje się stałe monitorowanie stanu zachowania tego obiektu i niezwłoczne przekazywanie Wielkopolskiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków informacji o wszelkich zagrożeniach bądź niszczeniu zabytku.

7. Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne, w rozumieniu Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego (ang. *Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*), której tekst został przyjęty w Paryżu na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., odnosi się do współcześnie praktykowanych zjawisk kulturowych przekazywanych z pokolenia na pokolenie. Zaliczają się do nich:

- tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- sztuki widowiskowe i tradycje muzyczne,
- zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- wiedza o przyrodzie i wszechświecie oraz związane z nią praktyki,
- umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Dziedzictwo niematerialne przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody, jest źródłem poczucia świadomości, ciągłości i tożsamości, tworzy też niepowtarzalną aurę danej miejscowości. Zdarzenia, historie z nimi związane, legendy ożywiają mury, pola, lasy i są bardzo ważnym elementem walorów turystycznych. Bywa, że odpowiednio wypromowane stają się zasobami turystycznymi. Niematerialne w swoim charakterze dziedzictwo w ofercie turystycznej najczęściej przedstawiane jest jako imprezy folklorystyczne. Wiele z imprez folklorystycznych obecnych w kalendarium nawiązuje do kalendarium obrzędów chrześcijańskich. Uroczyste msze, procesje, misteria stanowią często bardzo widowiskowy element krajobrazu kulturowego

przyciągający ruch turystyczny. Ważnym składnikiem dziedzictwa niematerialnego jest życie codzienne mieszkańców wsi, które także dla potrzeb turystyki znajduje swój wyraz jako walor. Niematerialne dziedzictwo kulturowe jest wielkim dobrem i bogactwem każdego narodu, a także grupy, wspólnoty, jednostki.

Dobłą formą zachowawczą dla tutejszego dziedzictwa kulturowego są działania podejmowane przez Gminny Ośrodek Kultury w Kazimierzu Biskupim wraz z Filią w Posadzie, który jest instytucją upowszechniania kultury, adresującą swoją działalność do całego środowiska lokalnego. W ramach tej placówki, która oferuje różnorodne formy zajęć, działa m.in. znana poza granicami własnej gminy, nagradzana Kapela Podwórkowa „Z KOPYTA”, która od 2007 r. prezentuje własną twórczość, opartą o sytuacje z terenu gminy, jak i stare utwory, zapomniane piosenki. Dziedzictwo kulturowe upowszechnia też funkcjonująca w GOK-u Biblioteka Publiczna Gminy Kazimierz Biskupi, której zadaniem jest nie tylko dbanie o rozwój i upowszechnianie czytelnictwa, również rozwój kultury i popularyzacja dziedzictwa kulturowego. Tradycje muzykowania swoich przodków podtrzymuje Orkiestra Dęta OSP w Kazimierzu Biskupim, działająca od ponad 100 lat, która uświetnia różnorodne imprezy i uroczystości. Do długoletniej tradycji nawiązują też działania Ochotniczych Straży Pożarnych – 6 jednostek, które oprócz spieszenia ludziom na ratunek współpracują z różnymi organizacjami, stowarzyszeniami, jednostkami oświatowymi, przy organizacji uroczystości na terenie gminy.

Depozytariuszami tradycji są także Koła Gospodyń Wiejskich w miejscowościach: Bielawy (przewodnicząca nagrodzona w ogólnopolskim konkursie „Gospodyni Roku”), Kamienica, Kozarzew, Kozarzewek, Władimirów, które propagują lokalne tradycje, głównie kulinaria wytwarzane tradycyjnymi metodami w gospodarstwach domowych w oparciu o regionalne produkty żywnościowe, prezentując je nie tylko podczas lokalnych imprez, ale również uczestnicząc z sukcesami w różnego rodzaju konkursach kulinarnych.

W wielu domach nadal są pielęgnowane tradycje świąteczne, religijne i eksponowane z tym pamiątki, kultywowane stare zwyczaje, szczególnie widoczne w obchodach świąt bożonarodzeniowych i wielkanocnych. Praktykuje się domowe przetwarzanie żywności, używa się tradycyjnych sprzętów, wyrabia się domowe nalewki, praktykuje ziołolecznictwo, używa się tradycyjnych sprzętów, starsi rozmawiają zanikającą już gwarą, przekazują legendy, bajki, umiejętności, przysłowia, przepisy kulinarne, a lokalni wytwórcy produkują artystyczne wyroby rękodzielnicze.

Widowiskowym elementem krajobrazu kulturowego są uroczyste msze z okazji Święta Plonów czy Orszak Trzech Króli, Misteria Wielkanocne oraz procesje Bożego Ciała. Do cyklicznych wydarzeń kulturalnych i rekreacyjnych w gminie należą m.in: Przegląd Małych Form Teatralnych, Przegląd Twórczości Wielkanocnej – Zadymka Wielkanocna, Klimaty Kazimierskie, Regionalny Przegląd Zespołów Weselnych, Dożynki Gminne, Hubertus, widowisko plenerowe Nasi Patronowie, Święto Ryby, imieniny założyciela miejscowości – Kaziki oraz różne uroczystości rocznicowe, jak np. Święto Niepodległości, Święto Konstytucji 3 Maja, itp. Imprezy te także odnoszą się do tradycji i lokalnych zwyczajów oraz są czynnikiem umacniającym tożsamość lokalną. Nie ma bowiem lepszej możliwości budowania tożsamości lokalnej oraz kształtowania emocjonalnych postaw wobec swojej miejscowości i do sprzyjania kreatywności społecznej, niż opartych na wartościach jej dziedzictwa kulturowego, który jest dobrą podstawą do tworzenia wizerunku miejscowości, a atrakcyjny wizerunek przyciąga kapitał ludzki i finansowy.

Zachodzące wszędzie zmiany kulturowe, a także ogromny zasięg kultury masowej i postęp cywilizacyjny wpłynęły na dyskredytację dawnych wzorów i modeli życia społeczności lokalnych. Dlatego warto uwzględnić ten temat w scenariuszach organizowanych imprez, ofertach, pokazach itp. Innym, bardzo ważnym elementem ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego jest prowadzenie na szeroko zakrojoną skalę działań związanych z edukowaniem przede wszystkim młodego pokolenia w zakresie tej tematyki. Dziedzictwo kulturowe akumuluje i przechowuje wielorakie wartości: intelektualne, moralne, społeczne, religijne czy estetyczne. Związek człowieka z dziedzictwem regionu jest wartością, którą należy głównie młodym ludziom uświadamiać, co z pewnością zaowocuje kształtowaniem się w nich poczucia własnej tożsamości, a co za tym idzie, postawą zaangażowania w sprawy związane z codziennym życiem wspólnoty, jak również otwarciem się na inne społeczności i kultury.

Heraldyka samorządowa również odnosi się do dziedzictwa kulturowego, bowiem herb Kazimierza Biskupiego nawiązuje do historycznych postaci z początków państwa polskiego. Ustanowiony Uchwałą Nr XII/72/11 Rady Gminy Kazimierz Biskupi z dnia 21 lipca 2011 r. w sprawie symboli gminnych (Dz. Urz. Woj. Wielkopolskiego z 2011 r. Nr 238, poz. 3837), herb przedstawia w polu błękitnym sylwetki Pięciu Braci Męczenników w srebrnych szatach.

8. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa kulturowego

8.1. Uwarunkowania wynikające ze „Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy”

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy jest aktem planowania ogólnego. Jest to jedyny obligatoryjny dokument planistyczny opracowywany dla całej gminy w jej granicach administracyjnych. Określa jej perspektywiczną politykę przestrzenną i filozofię rozwoju oraz interesy publiczne, które mają być współrealizowane przez innych uczestników zagospodarowania przestrzennego.

Pierwsza część *Studium*, dotycząca uwarunkowań, to podsumowanie stanu istniejącego w momencie ogłoszenia o przystąpieniu do jego opracowania. Ta część uwzględnia istniejące zagrożenia, wskazuje na dotychczasowe przeznaczenia, zagospodarowania, ład przestrzenny, stan środowiska, przyrodę i krajobraz kulturowy oraz stan dziedzictwa kulturowego.

Druga część *Studium* dotyczy kierunków zagospodarowania przestrzennego, a odnośnie do środowiska kulturowego wskazuje na ewentualne planowane jego przekształcenia oraz na kierunki ochrony. W części *Studium* odnoszącej się do kierunków zagospodarowania przestrzennego, w sposób szczególny uwzględnia się:

- ustalenia *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*,
- ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami,
- metody zapobiegania lub ograniczenia zagrożeń dla zabytków,
- zasady użytkowania zabytków oraz ochronę zabytków wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków.

Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Kazimierz Biskupi uchwalone zostało przez Radę Gminy Uchwałą Nr VI/76/2003 z dnia 12 czerwca 2003 r. ze zmianami wprowadzonymi Uchwałami: Nr XII/74/11 z dnia 21 lipca 2011 r., Nr XLVIII/48/14 z dnia 28 sierpnia 2014 r., Nr IX/60/15 z dnia 27 maja 2015 r., Nr LVIII/472/18 z dnia 24 maja 2018 r., Nr XXI/206/2020 z dnia 26 lutego 2020 r., Nr XXXIX/340/2021 z dnia 19 kwietnia 2021 r.

Studium jako akt planowania kształtującego politykę przestrzenną gminy wyodrębnia cele, uwarunkowania i kierunki zagospodarowania przestrzennego, które doprowadzą do wykorzystania wszystkiego, co cenne i niepowtarzalne dla rozwoju gminy. Należy tu wymienić walory przyrodnicze i krajobrazowe, wartości kulturowe, zasoby materialne i inicjatywy lokalne, jak również warunki wynikające z położenia gminy, jej powiązań administracyjnych i gospodarczych.

W rozdziale II „Uwarunkowania wynikające z dotychczasowego przeznaczenia zagospodarowania i uzbrojenia terenu, pkt 4 „Stan dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” przedstawiono wykaz obiektów zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków i figurujących w gminnej ewidencji zabytków. Podkreślono, że wymienione obiekty i obszary podlegają ochronie konserwatorskiej, a zasady ochrony przedstawiono w rozdziale III „Kierunki zagospodarowania przestrzennego”, pkt 5. „Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej”.

I. Archeologia

1. Obszar gminy Kazimierz Biskupi został rozpoznany archeologicznie w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), w latach 1978-1997. Zewidencjonowane stanowiska archeologiczne skupiają się przeważnie wzdłuż cieków oraz zbiorników wodnych. Przedstawione na rysunku zmiany studium zasięgi stanowisk archeologicznych zostały wyznaczone na podstawie badań powierzchniowych. Należy je traktować orientacyjnie, może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego zasięgu. Wszystkie zewidencjonowane stanowiska archeologiczne oraz strefy ich występowania podlegają ochronie konserwatorskiej. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem na badania archeologiczne Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Delegatura w Koninie, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

2. Zadania inwestycyjne związane z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi (m.in. hale przemysłowe, drogi, kopalnie, odkrywki, eksploatacja złóż):

W przypadku podejmowania szerokopłaszczyznowych prac ziemnych, inwestor może przystąpić do inwestycji dopiero po uzyskaniu wytycznych konserwatorskich i określenia przez WWKZ niezbędnego zakresu badań archeologicznych. Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się w obrębie szerokopłaszczyznowych zadań inwestycyjnych, obowiązek przeprowadzenia:

- rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondażowych,
- ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycję na wytypowanych stanowiskach archeologicznych,
- badań archeologicznych na nowych obiektach archeologicznych,
- stałego nadzoru archeologicznego podczas odhumusowania terenu.

Wszystkie prace archeologiczne muszą być uzgodnione pozwoleniem WUOZ w Poznaniu – Delegatura w Koninie, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę.

II. Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej układu urbanistycznego

W obrębie strefy obowiązuje:

- zachowanie historycznego rozplanowania,
- zachowanie historycznej linii zabudowy,
- zachowanie historycznej parcelacji z dopuszczeniem uzasadnionych zmian,
- zachowanie zabytkowej zabudowy, tj. obiektów wpisanych indywidualnie do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków,
- zachowanie zabytkowej zieleni,
- zharmonizowanie nowych obiektów z zabytkowym otoczeniem w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- zharmonizowanie nawierzchni ulic, placów i chodników z zabytkowym sąsiedztwem,
- zharmonizowanie usytuowania, skali i formy wyposażenia ulic z elementami historycznymi.

Inwestycje planowane na obszarze strefy „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej wymagają uzyskania pozwolenia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie. Dotyczy to w szczególności takich działań jak:

- rozbiorka obiektu, z wyłączeniem obiektów indywidualnie wpisanych do rejestru zabytków, których rozbiorka wymaga wcześniejszego skreślenia z rejestru przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- budowa nowych obiektów,
- przebudowa i remont obiektu,
- budowa ulic, placów, chodników,
- budowa i modernizacja sieci infrastruktury technicznej z przyłączami,
- budowa wyposażenia ulic i placów,
- wycinki i nasadzenia,
- montaż i demontaż reklam,
- kolorystyka elewacji budynków,
- podziały i scalenia nieruchomości,
- zmiany sposobu użytkowania.

III. Założenia rezydencjonalne i sakralne

W obrębie stref ochrony konserwatorskiej obowiązuje:

- historyczna parcelacja, zgodnie z zasadą niepodzielności zespołów,
- zachowanie zabytkowej zabudowy,

- zachowanie zabytkowej zieleni,
- podporządkowanie nowych obiektów układowi zabytkowemu w zakresie lokalizacji, skali i formy architektonicznej,
- użytkowanie nie kolidujące z historyczną funkcją obiektu.

IV. Cmentarze

Ochrona obowiązuje w granicach cmentarza oraz w jego najbliższym otoczeniu. Dla cmentarzy czynnych szerokość zewnętrznej strefy ochronnej równa jest szerokości strefy ochrony sanitarnej. Dla nieczynnych cmentarzy ewangelickich postuluje się przyjęcie zewnętrznej strefy ochronnej o szerokości ok. 10 m wokół granic. W granicach cmentarza obowiązuje zachowanie:

- historycznego rozplanowania,
- zabytkowej sztuki sepulkralnej i ogrodzenia,
- zabytkowej zieleni.

Postuluje się wyłączenie spod zabudowy najbliższego otoczenia cmentarzy.

V. Pojedyncze obiekty budowlane (użyteczności publicznej, mieszkalne, gospodarcze, przemysłowe i kapliczki):

Ochrona obejmuje obiekt wraz z jego najbliższym otoczeniem. Postuluje się zachowanie zabytkowej formy architektonicznej oraz podporządkowanie niezbędnych zmian budynkowi istniejącemu w zakresie skali i formy. Sposób użytkowania i przeznaczenia obiektu wymaga uzgodnienia z Kierownikiem Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie.

Wszelkie zmiany w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską oraz w ich najbliższym otoczeniu (m.in. prace budowlane, pielęgnacja zieleni, prace ziemne, zmiany sposobu użytkowania, podziały geodezyjne) wymagają :

- pozwolenia Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie, działającego z upoważnienia Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu – w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków,
- opinii Kierownika Delegatury Urzędu Ochrony Zabytków w Koninie - w odniesieniu do pozostałych obiektów i obszarów.

8.2. Uwarunkowania wynikające z miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego

Ustalenia ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego stanowią prawo lokalne i jedną z ustawowych form ochrony zabytków. Miejscowy plan zagospodarowania

przestrzennego jest dokumentem planistycznym wykonywanym na podstawie ustaleń Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy, a tym samym uwzględnia przyjęte w nim ogólne zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zawiera dodatkowe szczegółowe wnioski konserwatorskie. Ustalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego odnośnie do dziedzictwa kulturowego dotyczą, poza oczywistymi kwestiami związanymi z obiektami i obszarami, również wszystkich aspektów zagospodarowania przestrzennego mogących mieć wpływ na kondycję środowiska kulturowego. Formułowane są one w trybie nakazów, zakazów, dopuszczeń i ograniczeń.

Gmina Kazimierz Biskupi nie posiada miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenu całej gminy. Obowiązują następujące miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla wybranych obszarów na terenie gminy, które zawierają zapisy uwzględniające ochronę dziedzictwa kulturowego:

I. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu dwutorowej napowietrznej linii elektroenergetycznej 400 kV Kromolice – Pątnów, obejmujący części obrębów: Sokółki, Wola Łaszczowa i Wieruszew przyjęty Uchwałą Nr XXIV/200/2008 Rady Gminy z dnia 30.10.2008 r. W punkcie 4. wprowadzono zapisy dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego:

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego ustala się obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu Delegatura w Koninie, inwestycji związanych z zagospodarowaniem i zabudowaniem terenu objętego planem, a wymagających prac ziemnych, celem ustalenia obowiązującego inwestora zakresu badań archeologicznych.

II. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego działek nr 385/5 i 390/1 w miejscowości Kazimierz Biskupi przyjęty Uchwałą Nr XLVIII/409/2010 Rady Gminy z dnia 25.03.2010 r.

Ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego zawarte zostały w rozdz. 5: Teren przeznaczony na park położony jest w obrębie założenia urbanistycznego Kazimierza Biskupiego, wpisanego do rejestru zabytków pod numerem 477/Wlkp/A z dnia 16.03.2007 r. Prace związane z założeniem parku wymagają uzyskania pozwolenia konserwatorskiego. Ponadto dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego podczas prac ziemnych w obrębie wykopów budowlanych, wymagane jest prowadzenie badań archeologicznych, na które WWKZ – Kierownik Delegatury w Koninie wyda stosowne pozwolenie, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę. Zakres niezbędnych badań

archeologicznych WWKZ – Kierownik Delegatury w Koninie określi w drodze decyzji.

III. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w Józwinie, Komorowie, Stefanowie, Nieświastowie, Bochlewie i Anielewie, przyjęty Uchwałą Nr XLIII/351/14 Rady Gminy Kazimierz Biskupi z dnia 17 lutego 2014 r. W art. 6 przedstawiono następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego:

W granicach opracowania planu znajdują się obszary objęte strefą intensywnego występowania stanowisk archeologicznych. Dla archeologicznego dziedzictwa kulturowego, na obszarze występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, podczas inwestycji związanych z robotami ziemnymi, wymagane jest prowadzenie prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym pozwoleniem Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków – Kierownika Delegatury w Koninie przed uzyskaniem pozwolenia na budowę. Zgodnie z załącznikiem graficznym nr 1 do niniejszej uchwały zostały oznaczone strefy intensywnego występowania stanowisk archeologicznych. Wszystkie zewidencjonowane stanowiska archeologiczne oraz strefy ich występowania podlegają ochronie konserwatorskiej zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków. W przypadku podejmowania szerokopłaszczyznowych prac ziemnych, inwestor może przystąpić do inwestycji dopiero po uzyskaniu wytycznych konserwatorskich i określenia przez WWKZ niezbędnego zakresu badań archeologicznych. Istnieje konieczność uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków inwestycji budowlanych w odniesieniu do zabytków objętych ochroną konserwatorską (wojewódzka i gminna ewidencja zabytków oraz strefy ochrony konserwatorskiej), ale nie objętych wpisem do rejestru zabytków, zgodnie z przepisami odrębnymi.

IV. Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wybranych terenów położonych w Woli Łaszczowej oraz w Kazimierzu Biskupim gm. Kazimierz Biskupim, przyjęty Uchwałą Nr XXIX/245/16 Rady Gminy Kazimierz Biskupi z dnia 28 września 2016 r.

§ 9.1. W granicach obszaru objętego planem ochronie konserwatorskiej podlegają:

- tereny położone na obszarze historycznego układu urbanistycznego Kazimierza Biskupiego wpisanego do rejestru zabytków (477/Wlkp/A z dnia 16.03.2007 r.), wskazanego na rysunku planu, oraz znajdujące się na tym obszarze nawarstwienia kulturowe (st. 11, ob. AZP 55-39/29),
- budynek znajdujący się przy Placu Wolności 1, ujęty w gminnej ewidencji

zabytków (dawniej budynek mieszkalny, wzniesiony w 1934 r., obecnie siedziba Urzędu Gminy).

2. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego inwestycje planowane w obiektach i na obszarach objętych ochroną konserwatorską, także prace ziemne, należy realizować zgodnie z przepisami odrębnymi w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

V. Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego wybranego terenu położonego w obrębie geodezyjnym Kazimierz Biskupi, przyjęty Uchwałą Nr XL/346/2021 Rady Gminy Kazimierz Biskupi z dnia 13 maja 2021 r.

W rozdz. 5 przedstawiono ustalenia dotyczące zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

§ 9.1. W granicach obszaru objętego planem ochronie konserwatorskiej podlegają tereny położone na obszarze historycznego układu urbanistycznego dawnego miasta Kazimierza Biskupiego wpisanego do rejestru zabytków (nr rej. 477/Wlkp/A z dnia 16.03.2007 r. oraz znajdujące się na tym obszarze nawarstwienia kulturowe (st. 11, ob. AZP 55-39/29).

2. Dla ochrony dziedzictwa kulturowego, inwestycje planowane na obszarach objętych ochroną konserwatorską, należy realizować zgodnie z przepisami odrębnymi w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Ustalenia w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego wynikają z zapisów zawartych w Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy i są każdorazowo uzgadniane z konserwatorem zabytków.

Inwestycje na terenie gminy Kazimierz Biskupi, na obszarach, dla których nie sporządzono miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wykonywane są na podstawie decyzji o warunkach zabudowy oraz ustaleniu lokalizacji celu publicznego. Decyzje te każdorazowo uzgadniane są z urzędem konserwatorskim.

8.3. Uwarunkowania wynikające z ochrony przyrody i równowagi ekologicznej

W czasach wielkich przekształceń środowiska, związanych przede wszystkim z urbanizacją i uprzemysłowieniem, ogromne znaczenie ma zachowanie w niezmiennym stanie terenów mało jeszcze zdegradowanych, gdzie przyroda zachowała wiele z naturalnego uroku. Formami takiej ochrony są parki krajobrazowe i obszary chronionego krajobrazu. Tworzy się je na obszarach o wysokich walorach naturalnych środowiska oraz o nieprzejętych

właściwościach estetycznych krajobrazu, nierzadko połączonych z wartościami historycznymi, turystycznymi i krajoznawczymi.

Część gminy Kazimierz Biskupi leży w obrębie *Powidzko-Bieniszewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu* utworzonego Uchwałą Nr 53 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Koninie z dnia 29 stycznia 1986 r. w sprawie ustalenia obszarów krajobrazu chronionego i zasad korzystania z tych obszarów. Omawiany obszar o całkowitej powierzchni 460 km² jest najważniejszym ogniwem ekologicznym systemu ochrony ze względu na największą w skali dawnego województwa konińskiego koncentrację walorów przyrodniczych, krajobrazowych i rekreacyjnych. Jest to najcenniejszy pod względem morfotycznym obszar mający żywą rzeźbę młodoglacjalną. Cechuje go ogromne bogactwo tak charakterystycznych form jak rynny polodowcowe, wzgórza moreny czołowej, płaska i falista forma moreny dennej, liczne jeziora: Powidzkie, Niedzięgiel, Suszewskie, Wilczyńskie, Budziławskie, Ostrowickie, w znacznej części linii brzegowej otoczone lasami.

Powidzko – Bieniszewski Obszar Chronionego Krajobrazu obejmuje fragment Pojezierza Gnieźnieńskiego połączony ciągiem wzgórz moreny czołowej z resztką dawnej Puszczy Bieniszewskiej. Puszcza Bieniszewska zajmuje obszar o powierzchni 952,5 ha, obejmując zwarty kompleks żywnych lasów liściastych, w większości dobrze zachowanych lasów gradowych oraz łągów. Obszar włączony jest do europejskiej sieci obszarów chronionych NATURA 2000 jako specjalny obszar ochrony siedlisk (Dyrektywa Siedliskowa). Na terenie Puszczy Bieniszewskiej wydzielono cztery rezerваты przyrody:

- Rezerwat Mielno
- Rezerwat Bieniszew
- Rezerwat Sokółki
- Rezerwat Pustelnik

Rezerwat przyrody Mielno utworzony Zarządzeniem Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 28 września 1957 r. o powierzchni 94,43 ha obejmuje Jezioro Mielno wraz z otaczającym je lasem i łąkami. Pierwotnie miał chronić miejsca łągowe ptactwa wodnego oraz reliktywne stanowisko brzozy niskiej, pierwszej, obok brzozy karłowatej, które pojawiły się na terenie Polski w okresie późnoglacialnym w strefie bezdrzewnej tundry. Jednak ze względu na obniżenie się poziomu wód gruntowych zaczyna zanikać. Obecnie obserwuje się proces „starzenia się” jeziora i sukcesje zbiorowisk roślinnych w jego obrębie w kierunku torfowiska. W rezerwacie występują 24 gatunki drzew (w tym pomnikowy okaz dębu szypułkowego) i 19 gatunków krzewów.

Rezerwat przyrody Bieniszew o powierzchni 144,4 ha utworzony 1996 r. w celu zachowania fragmentu lasu reprezentującego fitocenozę świetlistej dąbrowy i środkowoeuropejskiej mokrej dąbrowy trzęślicowej. Spotykany jest tu również zespół grądu ubogiego, rosnącego w najbardziej zróżnicowanym pod względem rzeźby terenu fragmencie Puszczy Bieniszewskiej. Obecnie dąbrowy występują w zubożonej postaci, w drzewostanie dominuje dąb bezszypułkowy miejscami z domieszką sosny zwyczajnej, w poszyciu leszczyny, rzadko buka i jałowca pospolitego. Runo jest bogate, zawiera kilka gatunków prawnie chronionych. W części południowej znajduje się kilka jeziorok śródleśnych, w tym Jezioro Wściekle, w pobliżu którego znajduje się fragment łągu olszowego ze starymi olszami i czeremchą, które na skutek ogólnego przesuszenia całego terenu ewoluują w kierunku grądu.

Rezerwat przyrody Sokółki utworzony Zarządzeniem Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 14 czerwca 1996 r. obejmuje obszar o powierzchni 240 ha, stanowi pozostałość dawnych Lasów Kazimierzowskich. Dominujące fitocenozy to grąd środkowoeuropejski oraz łągi, jesionowo-olszowy i jarzmiankowo - jesionowy. Lasy te charakteryzują się dobrze wykształconym podszytem (grab, klon, buk) i dość bogatym runem.

Rezerwat przyrody Pustelnik o powierzchni 100,25 ha utworzony został w 1997 roku. Podstawowym celem ochrony jest zbliżony do naturalnego fragment lasów łągowych i gradowych. Występują tu fitocenozy rzadkiego w Wielkopolsce łągu jarzmiankowo - jesionowego, grądu środkowoeuropejskiego oraz zbiorowiska z brzozą omszoną. Łąg jarzmiankowo – jesionowy jest bogatą w gatunki fitocenozą, wykazującą przywiązanie do źródliskowych obszarów wododziałowych na terenach pojezierzy. Warstwę drzew tworzą: jesion z domieszką jaworu, brzoza brodawkowata, grab, dąb bezszypułkowy z domieszką sosny zwyczajnej. W podszyciu występują: leszczyna, dereń, lipa drobnolistna, grab, świerk, jarząb, kruszyna pospolita. Bardzo bogate jest runo. Na terenie rezerwatu znajduje się zespół klasztorny Ojców Kamedułów.

Na terenie gminy Kazimierz Biskupi indywidualną ochroną poprzez wpis do rejestru pomników przyrody objęte są pojedyncze obiekty przyrody ożywionej i nieożywionej: dęby szypułkowe w Bieniszewie, Głodowie, Marantowie oraz głąz narzutowy w Kazimierzu Biskupim z wyrytym napisem „PATKUL 10/X.1707”, upamiętniający egzekucję Jana Reinholda Patkula, przywódcy ruchu szlachty inflanckiej przeciwko absolutnej władzy króla Szwecji Karola XII.

8.4. Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych

Plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, zgodnie z § 4 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. Nr 212, poz. 2153), wydanego na podstawie art. 88 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, opracowuje wójt (burmistrz, prezydent miasta). Plan ten podlega uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz właściwym terenowym organem obrony cywilnej na obszarze powiatu. Jak wskazuje § 3 ust. 3 pkt 1-3 i ust. 5 cyt. Rozporządzenia plan ochrony zabytków zawiera w szczególności informacje niezbędne do realizacji prac przygotowawczych oraz sprawnego koordynowania i zarządzania ochroną w poszczególnych etapach działania, wykaz osób uprawnionych do podejmowania decyzji i kierowania ochroną, wyszczególnienie sposobów przepływu informacji na wszystkich stopniach zarządzania. Dokument ten sporządzany jest według instrukcji przygotowania i realizacji planów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych, stanowiącej załącznik do wskazanego Rozporządzenia. Gmina Kazimierz Biskupi posiada opracowany w 2005 r. plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych. Plan ten jest corocznie aktualizowany.

9. Charakterystyka i ocena stanu zachowania obiektów wpisanych do rejestru zabytków

Zabytki nieruchome na terenie gminy Kazimierz Biskupi wpisane do rejestru zabytków to głównie obiekty sakralne: zespół klasztorny Ojców Kamedułów w Bieniszewie, pobernardyński zespół klasztorny, kościół par. p.w. św. Marcina i kościół cmentarny p.w. św. Izaaka w Kazimierzu Biskupim. Ich stan określić należy jako dobry.

Kościół klasztorny w Bieniszewie zbudowany został w latach 1760-1781 w stylu późnobarokowym na miejscu poprzedniego z 1672 r. Obiekt trójnawowy z prostokątnym prezbiterium od wschodu. Od północy do prezbiterium przylega kapitułarz, od południa zakrystia. Nawa główna nakryta dachem dwuspadowym z dekoracyjnymi szczytami. Po stronie północnej i południowej dwie czworoboczne, trójkondygnacyjne wieże zwieńczone cebulastymi hełmami z latarnią. Nawa główna trójprzęsłowa nakryta sklepieniem kolebkowym z podwójnymi pasami gurtowymi. Nawy boczne trójprzęsłowe nakryte

sklepieniem żagielkowym.

Zniszczony i zdewastowany obiekt zaczęto remontować zaraz po wojnie. Kilkudziesięcioletni okres odbudowy i remontów zakończony został w 1991 r. Wzmocniono wtedy konstrukcję kościoła, odbudowano wieże, wymieniono więźbę dachową, założono nowe pokrycie z blachy miedzianej, założono instalację elektryczną, wykonano prace tynkarsko-malarskie. Od 1973 r. prowadzone były prace remontowe budynków klasztornych, w 1975 r. zrekonstruowano pierwszy erem, kolejne powstały w I. 80 XX w. Remonty budynków klasztornych prowadzone były sukcesywnie w latach dziewięćdziesiątych. W roku 1990 wykonano remont (z częściową odbudową) murowanego ogrodzenia wokół zespołu klasztornego. W latach 2008-2009 wykonano remont dachów kompleksu budynków bramnych. Gruntowny remont dachów i wieży kościoła oraz elewacji wykonano w latach 2015-2017.

Budynki klasztorne wraz z bramą zamykają dziedziniec od strony zachodniej. Wzniesione w 2 poł. XVIII w., murowane, mieszczące obecnie cele i furtę. Budynek bramny na planie zbliżonym do kwadratu z arkadowym przejściem w przyziemiu. Trójkondygnacyjny, nakryty dachem dwuspadowym z sygnaturką nakrytą cebulastym hełmem. Budynki wielokrotnie remontowane.

Gotycki kościół i klasztor w Kazimierzu Biskupim zbudowane w 1 poł. XVI wieku z fundacji Jana Lubrańskiego, rozbudowane w stylu barkowym w XVII i XVIII w. (1692 r. wieża, 1760-1761r. krużganki i dzwonnica). Kościół murowany, na planie prostokąta. Od północy do prezbiterium przylega zakrystia, od południa kruchta połączona z krużgankami. Bryła oszkarpowana, nakryta nad nawą dachem dwuspadowym pokrytym dachówką. Od strony zachodniej ozdobny szczyt schodkowy. Na osi nawy i prezbiterium wieżyczka pokryta gontem. Budowla jednonawowa, z nieco węższym prezbiterium od wschodu zamkniętym trójbocznie. Nawa czteroprzęsłowa nakryta sklepieniem gwiaździstym.

Plan klasztoru zbliżony do prostokąta z wirydarzem pośrodku, otoczonym krużgankami. Budynki klasztorne dwukondygnacyjne, nakryte dwuspadowymi dachami z licznymi facjatkami, częściowo oszkarpowane. Krużganki otwarte do dziedzińca wewnętrznego symetrycznym układem koszowych arkad wspartych na kwadratowych filarach. W środkowej części obiegających wirydarz krużganków usytuowana jest dzwonnica. Plan zbliżony do kwadratu, trójkondygnacyjny, w przyziemiu murowana z cegły, tynkowana, w wyższych kondygnacjach z muru pruskiego. W zwieńczeniu baniasty hełm z latarnią.

W zespole sukcesywnie prowadzone są prace remontowo-konserwatorskie. Do najważniejszych realizacji należy zaliczyć: remont sklepień,

naprawę ceglanych ścian kościoła (1971 r.), remont kapitalny krużganków klasztornych obejmujący m.in. wymianę pokrycia dachu, założenie nowych tynków i posadzki (1976 r.), remont skrzydeł klasztornych (1981 r., 1989 r.). W 2006 r. rozpoczęto prace remontowe wirydarza obejmujące naprawę fundamentów, ścian zewnętrznych, przebudowę przypór, osuszenie ścian, które zakończono w 2010 r. W roku 2009 przeprowadzono remont krużganków, a w kolejnym sali rycerskiej. W celach zakonnych na parterze korytarza klasztoru, w 2013 r., wymieniono stolarkę okienną. W latach 2014-2015 przebudowano poddasze, wyremontowano pomieszczenia klasztorne na piętrze. W 2017 r. zakończono prace przy wymianie pokrycia dachów i czyszczeniu ceglanych elewacji.

Kościół parafialny p.w. św. Marcina w Kazimierzu Biskupim fundowany prawdopodobnie przez Piotra Dunina w pocz. XII w. W 1512 r. przebudowany z inicjatywy Jana Lubrańskiego z częściowym pozostawieniem murów w apsydzie (do romańskiego trzonu dostawiono zakrystię i skarbczyk, przedłużono nawę). W 1858 r. powiększony od strony zachodniej. Murowany z kamienia i cegły. Kościół jednonawowy, w korpusie nakryty dachem dwuspadowym pokrytym blachą miedzianą, z półkolistą apsydą od wschodu. Wnętrze przekryte stropem z polichromią przedstawiającą sceny z życia Pięciu Braci Męczenników. Na osi fasady, w dachu, wieżyczka z cebulastym hełmem i latarnią pokryta gontem w kształcie rybiej łuski.

Odnawiany w latach 1898-1911. W okresie powojennym na skutek braku prac remontowych obiekt niszczał. Podjęto je w latach 80 XX w. W 1985 r. naprawiono mury, wymieniono pokrycie dachu. W roku 1997 naprawiono przypory, wymieniono strop nad chórem muzycznym, otynkowano zewnętrzne wnęki okienne. W latach 1999-2001 wymieniono okna na witrażowe z zabezpieczeniem antywłamaniowym, przeprowadzono pełną konserwację murów (reromanizacja). Ceglane mury poddane zostały konserwacji w 2011 r. Rok wcześniej wymieniono główne drzwi kościoła. W 2013 r. zakonserwowano pokrycie gontowe wieżyczki z latarnią. W latach 2015-2018 poddano konserwacji elewację frontową i wschodnią. W 2021 r. wymieniono rynny i rury spustowe. Obiekt utrzymany w dobrym stanie.

Plebania zbudowana na pocz. XIX w. Murowana, jednokondygnacyjna, częściowo podpiwniczona, nakryta dachem naczółkowym pokrytym blachodachówką. Utrzymana w dobrym stanie.

Kościół cmentarny p.w. św. Izaaka w Kazimierzu Biskupim zbudowany ok. 1640 r., drewniany, konstrukcji zrębowej, orientowany. Korpus stanowi

pojedyncza nawa z przylegającym do niej od wschodu niższym i węższym, prostokątnie zamkniętym prezbiterium. Do nawy z boku przylega kruchta. Dachy nad nawą i prezbiterium dwuspadowe, kryte gontem. Nad kalenicą dachu nawy sześcioboczna wieżyczka na sygnaturkę z latarnią, zwieńczona cebulastym hełmem pokrytym gontem na wzór rybiej łuski. Wnętrze kościoła nakryte pozornym sklepieniem kolebkowym. Obiekt wielokrotnie remontowany. Systematycznie prowadzona jest konserwacja oszalowania i pokrycia dachu.

Do rejestru zabytków wpisane są dwie kwatery cmentarza parafialnego w Kazimierzu Biskupim z najstarszymi zachowanymi nagrobkami. Ogólny stan zachowania nagrobków i drzewostanu jest zadowalający.

Do rejestru zabytków wpisany jest również, jedyny zachowany na terenie gminy, zespół pałacowo-parkowy w Posadzie, założony w 2 poł. XIX w.

Pałac murowany, założony na planie prostokąta z środkowymi ryzalitami od wschodu i zachodu oraz pozornymi ryzalitami w części północnej w elewacji wschodniej i zachodniej. Główne wejście od wschodu poprzedzone gankiem ze schodami. Budynek dwukondygnacyjny, w części podpiwniczony, nakryty płaskimi stropodachami jedno- i dwuspadowymi. Naroża ujęte ośmiobocznymi pilastrami przechodzącymi ponad dach w blankowane sterczyny. Elewacje zwieńczone attyką o wykroju prostokątnym.

Zrujnowany pałac, po odbudowie w l. 80 XX w. stał się siedzibą Państwowej Służby Ochrony Zabytków. W latach 2007-2008 wymieniono stolarkę okienną. W 2008 r. wykonano remont elewacji frontowej. Użytkowany przez urząd konserwatorski do 2013 r. Od 2014 r. jest własnością Gminy Kazimierz Biskupi. Mieści się tu Filia Gminnego Ośrodka Kultury. Jego stan techniczny generalnie nie budzi zastrzeżeń. Wyremontowana została, będąca w najgorszym stanie, elewacja zachodnia. Trwają prace przy remoncie ścian piwnicznych z wykonaniem izolacji przeciwwilgociowej, przebudową schodów głównych do pałacu, remontem tarasów i schodów bocznych.

W złym stanie, przez lata, znajdował się otaczający go park, częściowo uporządkowany w 1992 r. w pobliżu pałacu. Pozostała część była zaniedbana i zarośnięta. Na skutek braku pielęgnacji, na znacznych powierzchniach nastąpił nadmierny rozrost krzewów i drzew pochodzących z samosiewu, zatarty został układ komunikacyjny. W 2016 r. wykonano inwentaryzację dendrologiczną zieleni parkowej wraz z projektem gospodarki drzewostanem oraz projekt zagospodarowania parku z przeznaczeniem na cele kulturalno-edukacyjne, wypoczynkowo-rekreacyjne i reprezentacyjne.

W 2017 r. rozpoczęto kompleksową rewaloryzację założenia parkowego

uporządkowano zieleni (usunięto zbędne samosiewny, drzewa obumarłe, zdziczałe krzewy), odtworzono układ komunikacyjny, park wyposażono w elementy niezbędne do jego właściwego funkcjonowania (ławki, kosze na odpadki, oświetlenie), w miejscu dawnych sadów utworzono plac zabaw dla dzieci i boisko wielofunkcyjne, zieleni parkowa została uzupełniona nowymi nasadzeniami drzew i krzewów ozdobnych. Park utrzymany w dobrym stanie.

10. Obszary największego zagrożenia dla zabytków w gminie

Gmina Kazimierz Biskupi nie posiada planu zagospodarowania przestrzennego dla całego obszaru gminy, będącego prawem miejscowym. Z punktu widzenia ochrony konserwatorskiej jest to istotne zagrożenie dla zabytków nieruchomych. Bowiem ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego gminy jest jedną z czterech form ochrony wymienionej w art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Pozostałe, wpis do rejestrów zabytków, dotyczy wybranych grup obiektów, zaś uznanie za pomnik historii lub utworzenie parku kulturowego obecnie gminy nie dotyczy. Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 18 marca 2010 r. wprowadziła w art. 7 pkt 4 dodatkową formę ochrony m. in. w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego oraz w decyzji o warunkach zabudowy, jednakże nie wszystkie inwestycje realizowane są w oparciu o w/w decyzje, a remonty obiektów figurujących w gminnej ewidencji zabytków nie zawsze wymagają pozwolenia na budowę, które wydawane jest w uzgodnieniu z konserwatorem zabytków. Brak szczegółowych zapisów w planach zagospodarowania przestrzennego może spowodować daleko idące przekształcenia przestrzenne, materiałowe i architektoniczne.

Istotnym zagrożeniem dla elementów dziedzictwa materialnego są katastrofy naturalne, np. pożary, powódzie, wichury, które zwłaszcza w sytuacji złego zabezpieczenia zabytku mogą doprowadzić do fizycznej destrukcji obiektu.

Dużym zagrożeniem, mogącym ostatecznie spowodować całkowite zniszczenie zabytku, jest notoryczne zaniedbywanie bieżących napraw i zaniechanie koniecznych remontów, zwłaszcza obiektów znajdujących się w złym stanie technicznym. Powolne, ale długotrwałe pogarszanie się stanu technicznego zabytku prowadzi w nieunikniony sposób do destrukcji substancji zabytkowej i trwałej utraty części lub całości wartości bazowych. Przyczyną utraty wartości zabytków bywają też niefachowo prowadzone prace remontowe, adaptacyjne lub rewitalizacyjne. Czasami zabytkowe budynki, choć widać, że poddane zostały pracom remontowym, są zadbane i w dobrym stanie

technicznym, jednak w trakcie prac uległy znacznym przekształceniom negatywnie wpływającym na autentyczność obiektu i posiadane wartości. Zmiany te dotyczyć mogą wielu różnorodnych aspektów, np. zubożenie wystroju architektonicznego, zmiany formy i materiału stolarki okiennej i drzwiowej, zmiany pokrycia dachu, zmiany faktury i kolorystyki tynków elewacji. Ingerencje mogą dotyczyć również bryły budynku, np. poprzez zmianę formy dachu, rozbudowy, nadbudowy itp.

W przypadku historycznych struktur przestrzennych (układy urbanistyczne, ruralistyczne, zespoły budowlane) największe zagrożenia niosą zmiany związane z rozwojem miast czy wsi. Działania inwestycyjne, w wyniku których następują zmiany historycznie ukształtowanych kompozycji, m.in. rozplanowanie placów, przebieg ulic, linie zabudowy, komponowane układy zieleni, przekształcenia brył i gabarytów budynków, a także wprowadzanie w zabytkowy układ przestrzenny nowej, dyszarmicznej zabudowy powodują niekiedy nieodwracalne zmiany i całkowitą utratę wartości tych układów.

Do obszarów zagrożonych zaliczyć należy również dawne zespoły folwarczne. Brak nowych funkcji dla obiektów architektonicznych związanych z dawną zabudową gospodarczą, niewielka możliwość ich wykorzystania spowodowała opuszczenie, a w konsekwencji niszczenie obiektów i ich likwidację.

Do najczęstszych przyczyn zniszczeń założeń ogrodowych zaliczyć należy podziały własnościowe w obrębie założenia parkowego, wadliwą gospodarkę oraz wady realizacyjne. Ważne jest, aby całość zabytkowego obszaru pozostawała możliwie w ręku jednego użytkownika, bez dzielenia całości terenu na kilka części i bez wprowadzania kilku użytkowników o różnych, sprzecznych programach użytkowania w obrębie chronionego parku. Największe zniszczenia powodują nieodpowiednie zmiany rodzaju użytkowania parku. Niekorzystne jest wprowadzanie nowych elementów, sprzecznych z charakterystycznym układem zabytkowym parku. Przyczyną degradacji wartości mogą być też zmiany kompozycyjne, np. nowe rozplanowanie ciągów komunikacyjnych lub niedostosowane do charakteru parku elementy małej architektury, a także nowe, wykonane z nieodpowiednich materiałów nawierzchnie dróg i alejek.

Wadami sprzyjającymi powstawaniu zniszczeń są również nieprawidłowości w zakresie materiału roślinnego. Są to przeważnie niezgodności z miejscowymi warunkami glebowymi, wodnymi lub klimatycznymi, zwłaszcza w przypadku zastosowania form roślinnych introdukowanych. Prowadzi to do

powstawania ubytków w kompozycji ogrodowej, a wynika zazwyczaj z niedostatecznej znajomości samych roślin i ich wymagań.

Jako warunek korzystnego wpływu dziedzictwa na wzmocnienie tożsamości społeczności lokalnej wskazuje się upowszechnienie wiedzy na temat lokalnych zabytków i ich wartości. Dlatego *Krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami*, jako zagrożenie dla dziedzictwa kulturowego wymienia również brak wiedzy, związany z niedostatecznie rozwiniętą edukacją na rzecz dziedzictwa, skutkujący „niedostatecznym zaangażowaniem społecznym w opiekę nad zabytkami”.

Najważniejszym jednak elementem są możliwości finansowania prac przy obiektach zabytkowych przez różne kategorie osób i instytucji nimi władającymi. Często realne potrzeby znacznie przekraczają kwoty nań przeznaczone. Element finansowy w znaczący sposób hamuje realizację najciekawszych nawet projektów rewitalizacyjnych.

11. Kierunki działań dla realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

11.1. Gminna ewidencja zabytków

Przepisy art. 22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami nakładają na wójta gminy obowiązek prowadzenia gminnej ewidencji zabytków. Zgodnie z art. 22, ust. 5 cyt. ustawy w gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Gmina Kazimierz Biskupi wykonała w 2008 r. gminną ewidencję zabytków nieruchomych i gminną ewidencję zabytków archeologicznych, obejmującą karty stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz zespołów stanowisk archeologicznych. W roku 2012 gminna ewidencja zabytków nieruchomych została zaktualizowana i przyjęta zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych i wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.

Gminna ewidencja zabytków będzie podlegała okresowej aktualizacji poprzez:

- wykreślanie z ewidencji zabytków nieruchomych obiektów, które zostały

rozebrane, gruntownie przebudowane i utraciły już cechy zabytkowe,
- uzupełnianie o zmiany stanu prawnego obiektu, jak aktualne formy ochrony - w porozumieniu z konserwatorem zabytków,
- uzupełnianie ewidencji zabytków nieruchomości o nowe obiekty, po otrzymaniu zawiadomienia konserwatora zabytków o wpisie do rejestru zabytków lub włączeniu ich do wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Zgodnie z w/w Rozporządzeniem, w 2022 r. została wykonana gminna ewidencja zabytków archeologicznych. Ewidencja ta będzie uzupełniana i weryfikowana poprzez włączanie informacji o wszystkich sukcesywnie odkrywanych reliktach przeszłości niezależnie od charakteru badań oraz na podstawie uzyskiwanych wyników badań weryfikacyjnych AZP, zgodnie z informacjami przekazywanymi przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

11.2. Edukacja i promocja w zakresie ochrony zabytków

- włączenie tematyki ochrony dziedzictwa kulturowego do zajęć szkolnych w szkołach prowadzonych przez gminę,
- organizowanie w ramach zajęć szkolnych wycieczek krajoznawczych, prezentacja najcenniejszych obiektów zabytkowych i ich historii,
- wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- udostępnienie gminnej ewidencji zabytków, „Programu opieki nad zabytkami Gminy Kazimierz Biskupi” oraz sprawozdań z jego realizacji na stronie internetowej Gminy,
- uwzględnienie obiektów zabytkowych przy wyznaczaniu nowych tras turystycznych i ścieżek dydaktycznych,
- ustalenie z właścicielami obiektów zabytkowych możliwości i zasad ich udostępniania dla celów turystycznych,
- popularyzacja dobrych przykładów rewaloryzacji obiektów zabytkowych na terenie gminy,
- udział w szkoleniach i konferencjach poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego,
- współpraca z organizacjami pozarządowymi i instytucjami w zakresie popularyzacji ochrony dziedzictwa kulturowego,
- udział w imprezach – wystawach, targach, festynach historycznych – promujących region, w tym dziedzictwo kulturowe,

- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu włączenia lokalnych szlaków turystycznych w system ponadregionalny,
- propagowanie idei społecznej opieki nad zabytkami, współdziałanie i współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków.

11.3. Działania zmierzające do poprawy stanu zachowania dziedzictwa kulturowego

- informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwościach pozyskania środków na odnowę zabytków,
- merytoryczna pomoc właścicielom obiektów zabytkowych w tworzeniu wniosków aplikacyjnych o środki na odnowę zabytków,
- udzielanie dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy; zasady udzielania dotacji określone zostały w Uchwale Nr XXVIII/255/2020 Rady Gminy Kazimierz Biskupi z dnia 31 sierpnia 2020 r.

W latach 2018-2022 udzielone zostały następujące dotacje:

- 1) Uchwała Nr LVI/466/18 z dnia 26 kwietnia 2018 r. – dotacja dla Parafii św. Marcina w Kazimierzu Biskupim; remont elewacji wschodniej kościoła (45.000,00 zł),
- 2) Uchwała Nr X/99/19 z dnia 18 czerwca 2019 r. – dotacja dla Kongregacji Eremitów Kamedułów Góry Koronnej Erem Pięciu Męczenników w Bieniszewie; konserwacja polichromii na ścianach wschodnich nawy północnej i południowej kościoła p.w. Narodzenia NMP w Bieniszewie (45.000,00 zł),
- 3) Uchwała Nr XXIV/232/2020 z dnia 28 maja 2020 r. – dotacja dla Kongregacji Eremitów Kamedułów Góry Koronnej Erem Pięciu Męczenników w Bieniszewie; wymiana okien w krypcie piwnicznej północnej i południowej kościoła p.w. Narodzenia NMP w Bieniszewie (22.000,00 zł),
- 4) Uchwała Nr XXXI/282/2020 z dnia 29 października 2020 r. – dotacja dla Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Misjonarzy Św. Rodziny w Kazimierzu Biskupim; badania architektoniczne w podziemiach kościoła klasztorowego p.w. Pięciu Braci Męczenników (8.610,00 zł),
- 5) Uchwała Nr XXXVII/329/2021 z dnia 26 lutego 2021 r. – dotacja dla Parafii św. Jakuba Apostoła w Dobroszowie; konserwacja obrazu św. Jakuba Apostoła z ołtarza głównego, obrazu św. Barbary z ołtarza

bocznego i krucyfiks (17.000,00 zł),

6) Uchwała Nr XL/361/2021 z dnia 13 maja 2021 r. – dotacja dla Kongregacji Eremitów Kamedułów Góry Koronnej Erem Pięciu Męczenników w Bieniszewie; konserwacja tablicy upamiętniającej konsekrację kościoła, konserwacja kropielnic, drzwi do kaplicy św. Krzyża, drzwi na wieżę północną (43.000,00 zł),

7) Uchwała Nr XL/362/2021 z dnia 13 maja 2021 r. – dotacja dla Parafii św. Marcina w Kazimierzu Biskupim; wymiana rynien i rur spustowych na budynku kościoła z podłączeniem do istniejącej kanalizacji deszczowej (40.000,00 zł),

8) Uchwała Nr XLI/375/2021 z dnia 17 czerwca 2021 r. – dotacja dla Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Misjonarzy Św. Rodziny w Kazimierzu Biskupim; konserwacja trzech obrazów Stacji Drogi Krzyżowej z 2 poł. XVIII w. znajdujących się w krużgankach klasztoru,

9) Uchwała Nr LVIII/515/2022 z dnia 15 czerwca 2022 r. oraz Uchwała Nr LXV/558/2022 – dotacje dla Wyższego Seminarium Duchownego Zgromadzenia Misjonarzy Św. Rodziny w Kazimierzu Biskupim; badania archeologiczne i architektoniczne w podziemiach kościoła klasztorowego p.w. Pięciu Braci Męczenników (147.000,00 zł),

- planowane jest coroczne wydzielanie określonych kwot na dofinansowanie prac remontowo-konserwatorskich przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków nie będących własnością Gminy,
- stworzenie samorządowego systemu preferencji finansowych dla właścicieli obiektów zabytkowych, np. zwolnienia z podatku od nieruchomości, warunkowane podjęciem działań zmierzających do ich zabezpieczenia i konserwacji,
- określenie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
- kontynuacja działań zwiększających atrakcyjność przestrzeni publicznej z zachowaniem i wyeksponowaniem jej historycznych elementów,
- zachęcanie prywatnych właścicieli do uporządkowania przestrzeni ogrodowej wokół zabytkowych budynków,
- opracowanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, szczególnie dla obszarów najcenniejszych ze względu na zachowanie dziedzictwa kulturowego,

- kontynuacja prac remontowych pałacu w Posadzie (dach, elewacje, instalacje),
- systematyczne prace porządkowe i pielęgnacyjne zieleni parkowej w Posadzie,
- podejmowanie działań o dofinansowanie prac remontowych pałacu w Posadzie z funduszy zewnętrznych.

11.4. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami

- wspieranie inicjatyw związanych z obsługą ruchu turystycznego,
- promocja szkolnictwa zawodowego w zakresie konserwacji zabytków i zawodów zanikających, np. garncarstwo, rymarstwo, snycerstwo, kowalstwo, ludwisarstwo, introligatorstwo; zamieszczanie informacji na stronie internetowej Gminy o szkoleniach organizowanych przez ochotnicze hufce pracy, udział młodzieży w warsztatach etnograficznych organizowanych m.in. przez skanseny i urzędy pracy w ramach projektu „Ginące zawody pomysłem na przyszłość”,
- współpraca z urzędami pracy w zakresie szkolenia osób bezrobotnych w rzemiosłach związanych z tradycyjną sztuką budowlaną i tzw. „ginącymi zawodami”,
- wspieranie tworzenia gospodarstw agroturystycznych; szkolenia dla rolników zainteresowanych prowadzeniem działalności agroturystycznej.

11.5. Określenie zasobów zabytkowych, które można wykorzystać dla tworzenia np. tras turystycznych, ścieżek dydaktycznych itp.

Do działań z zakresu opieki nad zabytkami należy również wytyczanie i utrzymywanie szlaków turystycznych, które stanowią jedną z form promocji dziedzictwa kulturowego i wykorzystania jego potencjału. Elementy dziedzictwa kulturowego osadzone w naturalnym otoczeniu stają się coraz istotniejszą składową oferty turystycznej. Obiekty dziedzictwa podnoszą przede wszystkim atrakcyjność turystyczną i zwiększają konkurencyjność miejscowości w staraniach o przyjezdnych. Istotą tworzenia wszelkich szlaków turystycznych (pieszych, rowerowych, konnych, kajakowych, nordic walking, itp.) jest cel, któremu mają służyć, zaś ów determinowany być musi atrakcyjnością miejsc i obiektów, przez które przebiega, bowiem w świecie współczesnej cywilizacji i wysokiej techniki poszukujemy naturalnej przyrody, bogactwa lasów,

kryształowego powietrza i czystej wody. W pełnym napięć życiu poszukujemy „miłych wspomnień z dzieciństwa”, ojczyzno krajobrazu, w którym odnajdujemy harmonię pól, a w nich, wiejskie dwory, kościoły, chałupy, wiejskie przydrożne kapliczki. Jednocześnie pobyt na wsi uczy szacunku do przyrody i dbania o nią, pokazuje jak ważna jest bioróżnorodność i zachowanie krajobrazu przyrodniczego. Również powrót do korzeni, poznanie dziedzictwa przodków staje się jedną z potrzeb, która może być zrealizowana także dzięki turystyce i jej części składowych.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe gminy, ze szczególnie cennymi obszarami chronionymi, dostępność komunikacyjna i sąsiedztwo Konina, wykorzystywane rekreacyjnie zbiorniki wodne, park między kościołem p.w. św. Marcina a zespołem klasztornym, ciekawe przykłady zagospodarowania terenów pokopalnianych, cenne obiekty: rezydencjonalny i sakralne reprezentujące różne style i epoki, w tym zespół klasztorny z muzeum misyjnym i zanikające już w pejzażu wiejskim historyczne budownictwo drewniane, stanowiące najbardziej rodzimy element dziedzictwa architektonicznego - modrzewiowy kościół św. Izaaka, kult Pięciu Braci Męczenników i przedstawiający ich historię coroczny spektakl plenerowy „Nasi Patronowie”, unikatowa pustelnia bieniszewska, postacie historyczne, miejsca związane z postaniem styczniowym, stanowią o jej atrakcyjności turystycznej. Na terenie gminy przecinają się lokalne i ponadlokalne szlaki turystyczne, stanowiące formę związku między sąsiednimi gminami, dla których granice administracyjne nie stanowią przeszkody, lecz wręcz implikują nowatorskie rozwiązania w zakresie szeroko pojętego zaspokajania potrzeb społecznych. Szlaki te, oznaczone zgodnie ze standardami PTTK, wiodą do najciekawszych pod względem przyrodniczym i historycznym miejsc, a znajdują się na nich także najcenniejsze obiekty zabytkowe wymienione w poprzednich rozdziałach. Warto wymienić np.

- ❖ *PĘTLA DOOKOŁA KONINA*, szlak koloru zielonego, dł. 70,8 km, wiedzie przez: Żychlin – Stare Miasto – Branno – Sławsk – Węglewskie Holendry – Węglew – Kawnice – Kazimierz Biskupi – Bieniszew – Gosławice – Licheń Stary – Grąblin – Izabelin – Wola Podłęzna – Szczepidło – Brzezińskie Holendry – Brzeźno – Złota Góra – Żychlin.
- ❖ *PIELGRZYMKOWY SZLAK PIESZY*, zielony, dł. 37,5 km, wiedzie przez: Kawnice - Bieniszew - Gosławice - Licheń Stary – Konin. Łączy trzy miejscowości związane z kultem Najświętszej Marii Panny: Kawnice, Bieniszew oraz Licheń Stary.

- ❖ *SZLAK CZARNY*, Kazimierz Biskupi – Bieniszew, długości 6,7 km noszący imię Ignacego Wrocławskiego, wybitnego działacza Oddziału PTTK w Koninie, rozpoczyna się na rynku w Kazimierzu Biskupim, gdzie znajduje się pamiątkowy głaz „Patkul”, dalej dochodzi do kościoła św. Marcina, jednego z najstarszych obiektów sakralnych wschodniej Wielkopolski, następnie kieruje się dalej na południe do pobernardyńskiego zespołu klasztornego. W Puszczy Bieniszewskiej szlak czarny łączy się z zielonym, kończąc wędrówkę na polanie u podnóża zespołu klasztornego Ojców Kamedułów w Bieniszewie.
- ❖ *SZLAK ZAMKÓW POWIATU KONIŃSKIEGO*, obejmuje na terenie gminy lokalizację - przy drodze wylotowej z Kazimierza Biskupiego w kierunku Pątnowa – niegdyś istniejącego dworu obronnego (na kopcu), będącego rezydencją biskupów lubuskich, właścicieli miasta i kilku okolicznych wiosek. W 1690 r. ruiny budowli rozebrano, a cegłę wykorzystano do budowy muru obwodowego cmentarza przyklasztornego bernardynów.
- ❖ *SZLAK KLASZTORÓW POWIATU KONIŃSKIEGO*. Obejmuje trzy zachowane w granicach powiatu klasztory: bernardynów w Kazimierzu Biskupim, kamedułów w Bieniszewie oraz reformatów w Koninie.
- ❖ *SZLAK SZWEDZKI*, kulturowy, upamiętniający wydarzenia wojny polsko - szwedzkiej 1655-1660, wiedzie przez: Konin - Tuliszków - Brudzew - Koło - Brdów - Gosławice - Kazimierz Biskupi - Przyjma. W Kazimierzu Biskupim pobyt i działania szwedzkie opisuje klasztorna kronika Dominika Elewskiego.
- ❖ *SZLAK CYSTERSKI*, kulturowy, ukazujący wielopłaszczyznowe związki opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą z licznymi miejscowościami położonymi na terenie obecnego powiatu konińskiego. Z Kalisza poprzez Rychwał, Grodziec, Królików, Kowalewek, Rzgów szlak wiedzie do klasztoru w Łądzie. Jego koniński odcinek dalej prowadzi poprzez Golinę, Kawnice, Bieniszew, Kazimierz Biskupi, Gosławice do Konina i dalej do pomorskich posiadłości cysterskich w okolicach Gniewu, Pelplina i Tczewa, kończąc się w Gdańsku – Oliwie.
- ❖ *DREWNIANE KOŚCIOŁY POWIATU KONIŃSKIEGO*, kulturowy szlak promujący drewniane budowle sakralne, z dziesięciu obecnie zachowanych obejmuje dawną kaplicę św. Izaaka, jednego z Pięciu Braci Męczenników, zamordowanych w 1003 r.
- ❖ *„SZLAK PIĘCIU BRACI MĘCZENNIKÓW”*. Rozpoczyna się w Kazimierzu Biskupim w najstarszym w tej miejscowości kościele św. Marcina, dalej

wiedzie do drewnianego kościółka św. Izaaka, znajdującego się na cmentarzu parafialnym, następnie jest pobernardyński klasztor przy ul. Klasztornej, obecnie siedziba Misjonarzy Świętej Rodziny oraz klasztor kamedułów w Bieniszewie.

- ❖ *DROGA ROMAŃSKA* - obejmuje najstarsze obiekty architektury i sztuki romańskiej na trasie: Kalisz – Kościelec Kaliski – Dzierżbin – Stare Miasto – Konin – Kazimierz Biskupi – Strzelno – Kruszwica.
- ❖ *SZLAK PIASTÓW*, obejmuje zabytki powiatu konińskiego, położone wzdłuż ważnej drogi komunikacyjnej łączącej Kalisz i Konin ze Szlakiem Piastowskim, m.in. świątynię romańską w Kazimierzu Biskupim.
- ❖ *„SZLAK GINĄCYCH ZAWODÓW I TRADYCJI”*. Szlak turystyczno-dydaktyczny opracowany przez Stowarzyszenie kulturalne „Tradycja” w gminie Golina, rozpoczyna się od Muzeum Rzemiosła Artystycznego w Węglewie Kolonii i prowadzi do Łądu, Zagórowa, Turku, Brudzewa, Jabłkowa k/Kramska, Brdowa, Budziszława Kościelnego, Kazimierza Biskupiego, stąd powrót do Lubiecza w gminie Golina, wszędzie prezentując twórców ludowych, kultywujących tradycje dawnego rzemiosła, w tym koronki i hafty Marianny Cetner oraz plecionki i pisanki Marii Gutowskiej w Kazimierzu Biskupim.
- ❖ *ŚCIEŻKA PRZYRODNICZO-LEŚNA „BIENISZEW”*, dł. 6 km, utworzona przez Nadleśnictwo Konin, na zamieszczonych tablicach informacyjnych poruszane są tematy dotyczące gospodarki leśnej i ochrony przyrody. Osobliwością ścieżki są rezerваты przyrody: „Mielno”, „Bieniszew”, „Pustelnik”, „Sokółki”.

Istniejąca sieć szlaków turystycznych nie wyczerpuje możliwości wytyczenia kolejnych szlaków czy ścieżek dydaktycznych. Warto rozważyć projekt utworzenia szlaku kulturowego, np. łączącego zabytki w okolicznych gminach, powiązane z dziejami dawnego miasta i dóbr kazimierskich, m.in. kościół par. p.w. św. Andrzeja i zamek w Gosławicach, kościół fil. p.w. św. Jakuba w Golinie, kościół par. p.w. św. Andrzeja w Kleczewie. Przynależność wsi Bieniszew do parafii Gosławice oraz stosunki własności wskazują, że dzieje Kazimierza Biskupiego można połączyć wspólnymi wątkami historycznymi z Licheniem i Łęczynem, gdzie istniał kościół sukursalny tzw. Bernardynka, należący do bernardynów z Kazimierza Biskupiego. Natomiast miejsca bitew, postaci i mogiły związane z powstaniem styczniowym i II wojną światową wpisują się w możliwość utworzenia szlaku pamięci; wielowiekowe tradycje szewskie może promować szlak szewski i innych rzemiosł. Tereny cenne przyrodniczo

zachęcają do utworzenia przyrodniczej ścieżki dydaktycznej, jako źródła wiedzy związanej z występującymi tutaj okazami chronionej flory i fauny, zaprezentowanymi np. na fotogramach, ewentualnie ustawienie specjalnej wiaty i wieży widokowej, jako punktów obserwacji ornitologicznych, będących dobrym przykładem realizacji idei „bird-watching” i turystyki fotograficznej, czy „walking-tours” - spacerowe wycieczki piesze indywidualne i zorganizowane, „wildlife-watching” – podglądanie świata przyrody, bądź wytyczenie ścieżki narciarstwa biegowego.

Gmina mogłaby również wykorzystać współczesną formę odkrywania i popularyzowania dziedzictwa kulturowego, jaką jest *questing*. Ta atrakcyjna forma zwiedzania, niewymagająca inwestycji infrastrukturalnych – trasa zwiedzania nieoznaczona w terenie, łączy we współczesnej turystyce rozrywkę, zabawę z edukacją, emocje. Tematyka szlaków *questing*owych dotyczy lokalnego dziedzictwa kulturowego, obiektów i miejsc mniej znanych, jednak z unikatową historią. *Questing* pozwala odkryć na nowo miejsca związane z lokalnym dziedzictwem przyrodniczym i kulturowym, zaktywizować lokalną społeczność poczynając od młodzieży szkolnej po seniorów, a także promować miejscowość, wykorzystując np. tradycje powstańcze i rzemieślnicze, wielkie rody czy nazwiska zapisane w historii gminy, a również dziedzictwo, które pochłonęła kopalnia.

Szczególnych szans dla proponowanego projektu należałoby upatrywać we współpracy ze Stowarzyszeniem „*Między Ludźmi i Jeziorami*”, które w swoich celach statutowych uwzględnia m.in. rozwój gminy, ochronę oraz promocję środowiska naturalnego, krajobrazu i zasobów historyczno – kulturowych, rozwój turystyki oraz kultury i sztuki oraz kultywowanie lokalnych tradycji i zwyczajów.

To tylko niektóre z możliwości wypromowania tych terenów, które pozwoliłyby wzbogacić ofertę poznawczą walorów przyrodniczo – krajobrazowo – historycznych gminy, gdyż jej perspektywy rozwojowe wiążą się również z pełniejszym wykorzystaniem wspomnianych walorów dla celów turystycznych, jak również wyeksponowaniem istniejących zasobów zabytkowych

Agroturystyka – to forma wypoczynku odbywającego się na terenach wiejskich o charakterze rolniczym, oparta o bazę noclegową i aktywności rekreacyjne związane z gospodarstwem rolnym lub równoważnym i jego otoczeniem przyrodniczym, produkcyjnym i usługowym. W Polsce rozwija się niezwykle dynamicznie ten rodzaj turystyki wiejskiej, wykorzystującej naturalne walory dziedzictwa kulturowego i różnorodności przyrodniczej, a obiekty kultury materialnej wsi, do niedawna tracone bezpowrotnie, dzisiaj odżywają na nowo. Starym domom, karczmom, kuźniom, często będącym przykładem unikatowej

sztuki budowlanej, nadaje się nowe przeznaczenie – służą turystom.

Rozwój na terenie gminy agroturystyki, dla której wręcz znakomite warunki posiadają niektóre gospodarstwa to oczywisty atut, również zachęta do korzystania z niewątpliwych uroków poszczególnych zakątków gminy. Rozwój tej działalności pozarolniczej w gospodarstwach wiejskich może przyczynić się w znaczący sposób do zachowania pozostałości dawnych narzędzi gospodarczych, kuchennych, dawnych strojów, jako znacznika gospodarstwa agroturystycznego, formy wystroju, a zarazem propagowania historycznych tradycji regionu.

12. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Podmiotem formułującym gminny program opieki nad zabytkami jest samorząd gminy. Realizacja programu odbywać się będzie poprzez zespół działań władz gminy na rzecz osiągnięcia celów w nim przyjętych. Samorząd ma oddziaływać na różne podmioty związane z obiektami zabytkowymi, w tym również na mieszkańców gminy w celu wywołania w nich pożądaných zachowań prowadzących do realizacji zamierzonych celów. Zakłada się, że w realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami dla gminy Kazimierz Biskupi wykorzystane zostaną następujące grupy instrumentów: instrumenty prawne, finansowe, społeczne, koordynacji i kontroli.

1. Instrumenty prawne:

- programy określające politykę państwa i województwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego,
- dokumenty wydane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wynikające z przepisów ustawowych,
- uchwały Rady Gminy (miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, zwolnienia i ulgi dla właścicieli obiektów zabytkowych).

2. Instrumenty finansowe:

- środki własne zatwierdzone uchwałą Rady Gminy,
- dotacje,
- subwencje,
- dofinansowania.

3. Instrumenty społeczne:

- uzyskanie poparcia lokalnej społeczności dla programu poprzez sprawną komunikację,
- edukacja i tworzenie świadomości potrzeby istnienia i ochrony dziedzictwa

kulturowego w lokalnej społeczności,

- współpraca z organizacjami społecznymi.

4. Koordynacja i kontrola

- gromadzenie stale aktualizowanej wiedzy o stanie zachowania obiektów, prowadzonych pracach remontowych i konserwatorskich,
- utworzenie w ramach organizacyjnych Urzędu Gminy w Kazimierzu Biskupim zespołu koordynującego realizację poszczególnych zadań wynikających z ustaleń programu opieki nad zabytkami,
- wewnętrzne okresowe sprawozdania z realizacji niniejszego programu.

13. Monitoring działania gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wójt gminy zobowiązany jest do sporządzania co 2 lata sprawozdania z realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami. Sprawozdanie to przedstawiane jest Radzie Gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez radę gminy.

Do wykonania powyższego zadania utworzony zostanie zespół koordynujący, monitorujący niniejszy program poprzez:

- a) analizę i ocenę przebiegu realizacji,
- b) analizę i ocenę stopnia uzyskanych efektów.

Wykonanie sprawozdania powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji gminnego programu uwzględniającą:

- a) wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania programu opieki nad zabytkami,
- b) efektywność ich wykonania.

Dla założonych działań przyjęte zostaną m.in. następujące kryteria oceny realizacji programu:

- procentowy poziom wydatków budżetu gminy na ochronę i opiekę nad zabytkami,
- wartość finansowa przyznanych dotacji na prace remontowo-konserwatorskie przy obiektach zabytkowych nie będących własnością Gminy,
- wartość pozyskanych środków finansowych na ochronę zabytków ze źródeł zewnętrznych,
- liczba planów zagospodarowania przestrzennego uwzględniających ochronę dziedzictwa kulturowego,
- liczba szkoleń i konferencji propagujących wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu,

- liczba szkoleń dla nauczycieli w zakresie wiedzy z zakresu dziedzictwa kulturowego regionu,
- liczba utworzonych szlaków turystycznych, ścieżek dydaktycznych,
- liczba publikacji, folderów i przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego,
- liczba zrealizowanych konkursów, wystaw, działań edukacyjnych związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego.

14. Niektóre zewnętrzne źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

System finansowania zabytków został określony w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71–83a), jej podstawowym wyróżnikiem jest rozdzielenie pojęcia ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Do ochrony zabytków odnoszą się wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, natomiast opieka nad zabytkami polegająca na utrzymaniu ich we właściwym stanie technicznym należy do właścicieli i użytkowników zabytków. Tak więc to na właścicielu spoczywa obowiązek właściwego zabezpieczenia i utrzymania obiektu zabytkowego oraz prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku.

Biorąc pod uwagę specyfikę prac remontowych i konserwatorskich przy zabytkach, finansowanie opieki nad zabytkami zostało wpisane w ogólny system finansów publicznych. Dzięki temu właściciel lub posiadacz zabytku, tzn. osoba fizyczna, jednostka samorządu terytorialnego lub inna jednostka organizacyjna posiadająca tytuł prawny do zabytku wpisanego do rejestru zabytków jako „sprawująca opiekę nad zabytkiem” może ubiegać się o przyznanie dotacji celowej z budżetu państwa. Dodatkowo w trybie określonym odrębnymi przepisami dotacje przy zabytku wpisanym do rejestru mogą być udzielane przez organy stanowiące gmin, powiatów lub samorządów województw.

Sposób i zakres udzielanych dotacji został szczegółowo opisany w ustawie o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Do najważniejszych zapisów należy określenie, na jakie prace można uzyskać wsparcie finansowe. I tak dotacja może obejmować nakłady konieczne na (art. 77):

- 1) sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- 2) przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- 3) wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- 4) opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;

- 5) wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego;
- 6) sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- 7) zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- 8) stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- 9) odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- 10) odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- 11) odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- 12) modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- 13) wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- 14) uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- 15) działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;
- 16) zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru, o których mowa w pkt 7–15;
- 17) zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Wszystkie podmioty zobowiązane do finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków mogą ubiegać się o ich dofinansowanie ze środków m.in.:

1. Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Zasady finansowania opieki nad zabytkami określa ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (art. 71-83a). Szczegółowe warunki i tryb udzielania dotacji określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r., poz.

1674 ze zm.).

Program operacyjny *DZIEDZICTWO KULTUROWE* realizowany jest w ramach corocznie ogłaszanych priorytetów. Celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/kultura>

2. Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, Departament Wyznań Religijnych oraz Mniejszości Narodowych i Etnicznych, Wydział Funduszu Kościelnego

Dotacje z Funduszu Kościelnego są udzielane wyłącznie na remonty i konserwację zabytkowych obiektów o charakterze sakralnym i to tylko na wykonywanie podstawowych prac zabezpieczających sam obiekt (w szczególności remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie i odgrzybianie, izolację, remonty i wymianę zużytej stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwwłamaniowej i przeciwpożarowej itp.). Z Funduszu nie finansuje się remontów i konserwacji obiektów towarzyszących (takich jak np.: dzwonnice wolnostojące, krzyże) ruchomego wyposażenia obiektów sakralnych (takich jak np.: obrazy, ikonostasy, stalle, epitafia, szaty i naczynia liturgiczne, instrumenty muzyczne, dzwony) oraz otoczenia świątyni, a także stałych elementów wystroju wnętrz (takich jak np.: polichromie, freski, witraże i posadzki).

Witryna internetowa: <https://www.gov.pl/web/mswia/fundusz-koscielny>

3. Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Ze środków finansowych z budżetu państwa w części, której dysponentem jest Wojewoda Wielkopolski. W ramach środków finansowych pozostających w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków można ubiegać się o dofinansowanie:

- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, ustalonych na podstawie kosztorysu zatwierdzonego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji;
- nakładów koniecznych na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostały przeprowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia przez wnioskodawcę wniosku o udzielenie dotacji. Wniosek ten wnioskodawca może

złożyć po przeprowadzeniu wszystkich prac lub robót przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków określonych w pozwoleniu wydanym przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Witryna internetowa: <http://www.poznan.wuoz.gov.pl>

4. Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego, Departament Kultury

Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów.

Witryna internetowa: <http://www.bip.umww.pl>

5. Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Poznaniu

Na zadania związane z ochroną i kształtowaniem przyrody. Pomocą finansową mogą być objęte działania konserwatorskie i adaptacyjne polegające na:

- 1) pracach pielęgnacyjnych drzew i krzewów,
- 2) usuwaniu drzew i krzewów (w tym samosiewów), po uzyskaniu stosownego zezwolenia,
- 3) przygotowaniu gruntu pod nasadzenia,
- 4) zakupie sadzonek roślin wieloletnich i ich nasadzenia,
- 5) wykonaniu trawników,
- 6) czyszczeniu lub modernizacji zbiorników wodnych i cieków,
- 7) pracach związanych z budową lub modernizacją ciągów komunikacyjnych (alejek), obiektów małej architektury (wyłącznie: ławki, kosze na śmieci, tablice edukacyjne),
- 8) zakupie, montażu i instalacji oświetlenia parkowego.

Witryna internetowa: <http://www.wfosgw.poznan.pl>

6. Powiatu Konińskiego

Zasady i tryb udzielania i rozliczania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków położonych na terenie Powiatu Konińskiego określone zostały w Uchwale Nr XLI/232/10 Rady Powiatu Konińskiego z dnia 3 sierpnia 2010 r.
Witryna internetowa: <https://powiat.konin.pl>

Działania o charakterze strategicznym i ponadregionalnym mogą liczyć na finansowanie z funduszy europejskich, m.in. z zaplanowanych na lata 2021-2027, *Programu Infrastruktura i Środowisko, Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Wielkopolskiego oraz Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.*

Wymienione źródła finansowania są wskazówką dla właścicieli obiektów zabytkowych. Szczegółowe informacje dotyczące rodzaju finansowanych zadań, uprawnionych wnioskodawców, trybu składania wniosków, kryteriów oceny i warunków rozliczenia można znaleźć na stronach internetowych instytucji udzielających pomocy finansowej.